

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องความมั่นคงในชีวิตของสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ตำบลสีพยา อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาในเรื่องของแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ความมั่นคงของมนุษย์
2. เศรษฐกิจพอเพียง
3. กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต
4. สวัสดิการชุมชน
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security)

คำนิยามของความมั่นคงของมนุษย์

คำนิยามของความมั่นคงของมนุษย์ของกรอบนานาชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบันนั้นเป็นไปในทิศทางที่ดีและสอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ นั่นคือความพยายามที่จะอธิบายความมั่นคงในหลายมิติ (Multi-dimensional) ซึ่งครอบคลุมความต้องการพื้นฐานที่แท้จริงของมนุษย์ และในลักษณะของความมั่นคงองค์รวม (Holistic Aspect of Security) ที่เริ่มจากหน่วยย่อยที่สุด ของสังคมไปสู่หน่วยที่ใหญ่กว่าเป็นลำดับขั้นอย่างสมบูรณ์และต่อเนื่อง ความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security) เป็นผลลัพธ์อันพึงปรารถนาของการพัฒนาประเทศ โดยมีเป้าหมายหลักของความมั่นคงคือประชาชน ได้มี หน่วยงานภาครัฐ เอกชน นักวิชาการหลาย ๆ ท่าน ได้ให้คำนิยามหรือความหมายไว้ ดังนี้

มาฮับ อัลฮัค (Mahbub UI-Haq. 1994. : 40 – 43) ได้เสนอการตีความหมายใหม่ ของความมั่นคงว่า ควรหมายถึง ความมั่นคงของประชาชนไม่ใช่เพียงดินแดนความมั่นคงของปัจเจกบุคคลไม่เพียงแต่ประชาชาติ ความมั่นคงโดยผ่านการพัฒนาไม่ใช่ผ่านการทหาร ความมั่นคงของมวลประชาชนทุกแห่งไม่ว่าจะเป็นในบ้านในที่ทำงานในที่ถนนในชุมชนและในสิ่งแวดล้อม

ซาดาโกะ (Sadako. 2003 : 2 – 13) ได้อธิบายบริบทของความมั่นคงของมนุษย์ว่า หมายถึง

1. การปกป้อง (Protection) หมายถึง ปกป้องอันตรายและสถาบันต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่ปกป้องประชาชนจากภัยคุกคามต่าง ๆ ในสังคมซึ่งมีลักษณะแห่งธรรมชาติของวิถีแพร่

จากบนลงล่าง (Top to Down Approach) เช่น การปกครองโดยการขับเคลื่อนของรัฐ องค์กร นานาชาติ องค์กรประจำภูมิภาค ประชาสังคมและภาคเอกชน

2. การให้อำนาจหรือการได้มาซึ่งอำนาจ (Empowerment) มีเป้าหมายเพื่อพัฒนา ศักยภาพของปัจเจกชนและชุมชนในการดำเนินชีวิตตามเป้าประสงค์ของตนเองหรือเลือกทางเลือก ได้ด้วยตนเอง ที่สำคัญถึงแม้ว่าแนวคิดของความมั่นคงของมนุษย์จะเน้นประชาชนเป็นศูนย์กลาง (People-centered) ในประเด็นด้านความปลอดภัย ความเป็นอยู่อันดีและเกียรติภูมิแห่งมนุษย์ ของปัจเจกชนแล้ว ความมั่นคงของมนุษย์จะนำไปสู่ความมั่นคงในระดับชาติและระดับนานาชาติ ในลักษณะที่ความมั่นคงของมนุษย์เป็นพื้นฐานของความมั่นคงของชาติ หนึ่ง ความมั่นคงของชาติ จะต้องเป็นมูลฐานสำคัญ

United Nations Development Program (UNDP.) (2003 : 7) กล่าวว่า ความมั่นคง ของมนุษย์ สามารถกล่าวได้ใน 2 ลักษณะ ประการแรก คือ การปลอดภัยจากการคุกคามที่เรื้อรัง เช่น ความอดอยาก โรคทางกายและทางจิต ประการที่สอง คือการปกป้องคุ้มครองจากภาวะ เฉพาะหน้า ที่เกิดการคุกคามขึ้นทางใดในชีวิตประจำวัน หรือในครอบครัว ในที่ทำงาน หรือในชุมชน การคุกคามเหล่านี้ปรากฏขึ้นได้ทุกระดับของการพัฒนาของชาติ ดังนั้น ความมั่นคงของมนุษย์ จึงแบ่งออกเป็น 7 ด้าน คือ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางอาชีพและรายได้ ความมั่นคง ทางสุขภาพ ความมั่นคงทางชุมชนและวัฒนธรรม ความมั่นคงส่วนบุคคล ความมั่นคงทาง สิ่งแวดล้อม และ ความมั่นคงทางการเมือง

กระทรวงการพัฒนาและความมั่นคงของมนุษย์ (2548 : 3) ได้ให้ความหมาย ของความ มั่นคงของมนุษย์ ว่าหมายถึง การที่ประชาชนได้รับหลักประกันด้านสิทธิ ปลอดภัย การตอบสนองต่อความจำเป็นพื้นฐานสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี ไม่ประสบ ความยากจน ไม่สิ้นหวัง มีความสุข ตลอดจนได้รับโอกาสเท่าเทียมกันในการพัฒนาศักยภาพ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2547 : 42) ให้ความหมายเชิงปฏิบัติ ไว้ว่า วัตถุประสงค์ของความมั่นคงมนุษย์ คือการป้องกันภัยต่อแกนชีพของมนุษย์ทุกคน จากภัยคุกคาม ที่ต่อแหลมและกว้างขวาง โดยต้องสอดคล้องกับความสมปรารถนาของมนุษย์ในระยะยาว จุดยืน ของคำจำกัดความนี้มีจุดยืนอยู่ 5 ประการได้แก่ รักษาจุดเน้นร่วมเรื่องความยากจนและความรุนแรง ไม่ใช่เลือกเอาอย่างหนึ่งอย่างใด (หรือการรักษาแนวคิดเรื่อง เสรีภาพจากความต้องการและเสรีภาพ จากความหวาดกลัวไว้ทั้งสองด้าน) รักษาความหมายของ ประชาชนเป็นศูนย์กลางไว้ รักษาความ เป็นหลายมิติ จำกัดความให้แคบลงสู่ภัยคุกคามที่รุนแรงและกว้างขวางที่กระทำต่อแกนกลาง ที่สำคัญและจำเป็นยิ่งของชีวิตประชาชน เสนอการกำหนดวัตถุประสงค์อย่างเป็นทางการเป็นวัตถุประสงค์ และเป็น บรรทัดฐาน ที่จะกำหนดและแปลงเป็นนโยบายและโครงการต่อไป แกนชีพ (Vital Core) เป็นการ

เจาะประเด็นความมั่นคงมนุษย์ให้แคบสู่เรื่องที่สำคัญและจำเป็นที่สุด เพื่อให้สามารถปฏิบัติได้อย่างบังเกิดผล มีกิจกรรมที่ต้องทำ คือการทำให้เป็นพื้นฐานแต่หลากหลายมิติของสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพของมนุษย์ บนพื้นฐานของการปฏิบัติอย่างมีเหตุผล การทอดข้ามระหว่างเสรีภาพ จากความกลัวและเสรีภาพจากความต้องการ แกนซีพีไม่ใช่สิ่งตายตัว แต่ถูกกำหนด ตามความเหมาะสม มนุษย์ทุกคน (All Human Lives) สร้างกิจกรรมที่ถือประชาชนเป็นศูนย์กลาง โดยเน้นทั้งด้านปัจเจกบุคคลและชุมชน การเป็นสากลและไม่กีดกัน การทำให้มนุษย์กลายเป็นจุดหมายปลายทางของการพัฒนา ไม่ใช่เพียงเครื่องมือ ความสมปรารถนาของมนุษย์ในระยะยาว (Long-term Human Fulfillment) ความมั่นคงมนุษย์ไม่เทียบเท่ากับความสมปรารถนาของมนุษย์ กระบวนการสร้างความมั่นคงมนุษย์ต้องสอดคล้องกับการพัฒนามนุษย์ โดยการสนับสนุน การมีส่วนร่วม เสรีภาพ ความเหมาะสมทางสถาบัน และความหลากหลาย อนึ่ง เป็นที่สังเกตว่า คำจำกัดความของความมั่นคงมนุษย์ส่วนใหญ่เน้นภัยคุกคาม ผู้ตกเป็นเหยื่อ หรือตกในภาวะเสี่ยง ซึ่งสามารถนำไปใช้ปฏิบัติและวัดผลได้ ถ้าหากไม่ระมัดระวัง ก็มีแนวโน้มที่จะกลายเป็นเรื่องสังคมสงเคราะห์รูปแบบใหม่ ที่มีวิสัยสวยงาม อย่างเช่น การยอมรับนับถือ ประชาชนเป็นศูนย์กลาง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มาเคลือบไว้

พระมหาธเนศร์ รามางกูร (2547 : 1 – 2) ได้กล่าวว่า ความมั่นคงของมนุษย์หมายถึง ประชาชนสามารถแสดงออกในทางเลือกของตนเองอย่างปลอดภัยและเป็นอิสระ มีความแน่ใจว่า โอกาสที่มีอยู่ในวันนี้จะยังคงอยู่ในวันพรุ่งนี้ ประชาชนควรมีสักยภาพและได้รับอำนาจมากพอที่จะดูแลรับผิดชอบตัวเอง มีโอกาสที่จะแสวงหาความต้องการของตนเอง และรายได้ที่พอเพียงในการดำรงชีวิต

วัลลภ พลอยทับทิม (2549 : 2 – 17) ได้อธิบายความหมายของความมั่นคงของมนุษย์ ว่า หมายถึง คุณภาพหรือสถานะที่ได้รับการปกป้องคุ้มครองให้ปลอดภัย มีอิสรภาพจากภัยอันตราย หมายถึงการพิทักษ์ปกป้อง ความปลอดภัยหรือสถานที่ที่ปลอดภัย ความรู้สึกถึงการได้รับการประกันความปลอดภัย หรือความแน่นอน เสรีภาพ ที่ปลอดภัยจากความวิตกกังวลหรือความสงสัย รวมถึง การคุ้มครอง เครื่องมือหรือวิธีการในการคุ้มครอง ป้องกันและอื่น ๆ

สรุปได้ว่าความมั่นคงของมนุษย์ หมายถึง ความมั่นคงของประชาชน คือการที่ประชาชนได้รับหลักประกันด้านสิทธิ ความปลอดภัย การตอบสนองต่อความจำเป็นพื้นฐานสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี ไม่ประสบความยากจนไม่สิ้นหวัง มีความสุข ตลอดจนได้รับโอกาสเท่าเทียมกันในการพัฒนาศักยภาพของตนเอง มีความแน่ใจว่า โอกาสที่มีอยู่ในวันนี้ จะยังคงอยู่ในวันพรุ่งนี้ ประชาชนควรมีสักยภาพและได้รับอำนาจมากพอที่จะดูแลรับผิดชอบตัวเอง มีโอกาสที่จะแสวงหาความต้องการของตนเอง และรายได้ที่พอเพียงในการดำรงชีวิต ความมั่นคงของ

มนุษย์จะนำไปสู่ความมั่นคงในระดับชาติและระดับนานาชาติในลักษณะที่ความมั่นคงของมนุษย์เป็นพื้นฐานของความมั่นคงของชาติ และความมั่นคงของชาติจะต้องเป็นมูลฐานสำคัญของความมั่นคงของมนุษย์

แนวความคิดการพัฒนามนุษย์ (Human Development)

แนวคิดที่ว่าด้วยการพัฒนามนุษย์นั้นเป็นเรื่องของอิสรภาพ (Freedom) และการสร้างความสามารถและศักยภาพของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทั้งด้านกายภาพ จิตใจ อารมณ์ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อให้มนุษย์สามารถ (ส่งเสริม) พัฒนาศักยภาพของตนจนเต็มกำลังและใช้ชีวิตตามความต้องการและความสนใจของตนเอง อันเป็นพื้นฐานของอิสรภาพของปัจเจกบุคคล และสิทธิมนุษยชน ได้มีผู้แสดงทัศนะการพัฒนามนุษย์ไว้ดังนี้

United Nations Development Program (UNDP.) (1994 : 229) อธิบายว่า โดยหลักการการพัฒนามนุษย์นั้น คือการพัฒนามนุษย์ให้มีชีวิตยืนยาวและมีสุขภาพพลานามัยสมบูรณ์ ได้รับการศึกษา การเป็นผู้มีความรู้ การมีทรัพยากรที่เพียงพอในการดำเนินชีวิตในระดับที่ได้มาตรฐานของการดำรงชีวิต และความสามารถในการเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชนรวมถึงกิจกรรมทางสังคมและการเมืองด้วย ดังนั้น หัวใจของการพัฒนามนุษย์ตามมุมมอง ของสหประชาชาติ คือการให้อิสรภาพหรือการปลดปล่อยจากความต้องการพื้นฐานและจากความหวาดกลัวในระดับกว้างขึ้น (Larger Freedom) นั่นเอง อนึ่ง ข้อจำกัด ที่ลดทอนอิสรภาพของมนุษย์คือ ความยากจน ความเจ็บป่วย การไม่รู้หนังสือ การได้รับการเลือกปฏิบัติ การถูกข่มขู่ด้วยความขัดแย้งที่ใช้ความรุนแรง หรือการได้รับการห้ามไม่ให้ออกเสียงหรือแสดงความคิดเห็นทางการเมือง การพัฒนาจึงหมายถึงการขยายขอบเขตของโอกาสและทางเลือกของมนุษย์ในการใช้ชีวิตที่สอดคล้องกับความเชื่อและค่านิยมนั่นเอง

มาฮับ อัลฮัค (Mahbub Ul-Haq, 1999 : 31, 37) นักเศรษฐศาสตร์ผู้มีวิสัยทัศน์ กล่าวว่า วัตถุประสงค์พื้นฐานของการพัฒนา คือ การขยายทางเลือกในชีวิตประชาชน ตามหลักการ ทางเลือกเหล่านี้สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย บ่อยครั้งที่มนุษย์ให้ค่านิยมกับความสำเร็จ ในรูปแบบต่าง ๆ ในด้านรายได้หรือโอกาสของการเติบโตพัฒนา เช่น การเข้าถึงความรู้มากขึ้น การมีโภชนาการที่ดีขึ้น การได้รับการบริการด้านสุขภาพที่ดีขึ้น การมีชีวิตที่ปลอดภัยขึ้นทั้งจากอาชญากรรมและการใช้ความรุนแรงทางร่างกาย การมีเวลาพักผ่อน การได้รับอิสรภาพทางการเมืองและทางวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนต่าง ๆ เป้าหมายหลักของการพัฒนา คือการสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อกับการที่มนุษย์จะมีชีวิตที่ยืนยาว มีสุขภาพแข็งแรงและเปี่ยมไปด้วยชีวิตที่สร้างสรรค์ที่สมควร การพัฒนามนุษย์จึงมุ่งเน้นในสามมิติหลักของสวัสดิการมนุษย์ อันได้แก่ รายได้ การศึกษา และ สุขภาพ โดยมีวัตถุประสงค์หลักที่ไม่ใช่เพราะต้องการให้ภาพรวมที่สมบูรณ์

ในด้านการพัฒนามนุษย์ในทุกด้าน แต่ทั้งสามมติดังกล่าวเป็นเหมือนดัชนีชี้วัดที่สำคัญกว่า การมุ่งพัฒนาเฉพาะด้านรายได้อย่างเดียว การพัฒนามนุษย์จึงเหมือนเครื่องมือหรือมาตรการวัด การเปลี่ยนแปลงของความเป็นอยู่ของมนุษย์และการเปรียบเทียบความก้าวหน้าของมนุษย์

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2547 : 37) กล่าวไว้ในรายงานการพัฒนามนุษย์ ปี ค.ศ. 2000 ใช้ชื่อว่า สิทธิมนุษยชนกับการพัฒนามนุษย์ เพื่อเสรีภาพและความเป็นปึกแผ่น (Solidarity) เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชน การพัฒนามนุษย์ และความมั่นคงของมนุษย์เข้าด้วยกัน โดยเห็นว่าสิทธิมนุษยชนและการพัฒนามนุษย์มีวิสัยทัศน์และจุดประสงค์ร่วมกัน ได้แก่ การสร้างความมั่นคงแก่เสรีภาพ การกินดีอยู่ดี และศักดิ์ศรีของมนุษย์ทุกคนทั่วโลก และจำแนกความมั่นคงทางเสรีภาพออกเป็น 7 ประการ ได้แก่ เสรีภาพจากการกีดกัน เสรีภาพจากความต้องการ เสรีภาพในการพัฒนาและการประจักษ์ในศักยภาพแห่งตน เสรีภาพจากความหวาดกลัว เสรีภาพจากความอยุติธรรมและการละเมิดการปกครองโดยกฎหมาย เสรีภาพทางความคิด การพูดและการรวมกลุ่ม เสรีภาพในการทำงานที่เหมาะสมไม่ถูกขูดรีด

สรุปว่าการพัฒนามนุษย์ (Human Development) คือการพัฒนามนุษย์ให้มีชีวิตยืนยาว และมีสุขภาพพลานามัยสมบูรณ์ การได้รับการศึกษา การเป็นผู้มีความรู้ การมีรายได้ และทรัพยากรที่เพียงพอในการดำเนินชีวิตในระดับที่ได้มาตรฐานของการดำรงชีวิต และความสามารถในการเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชนรวมถึงกิจกรรมทางสังคมและการเมืองด้วย หัวใจของการพัฒนา คือ การสร้างความมั่นคงแก่เสรีภาพ การกินดีอยู่ดี และศักดิ์ศรีของมนุษย์ทุกคน การให้อิสรภาพหรือการปลดปล่อยจากความตึงเครียดพื้นฐานและจากความหวาดกลัว ขยายขอบเขตของโอกาสและทางเลือกของมนุษย์ในการใช้ชีวิตที่สอดคล้องกับความเชื่อ ค่านิยม และวัฒนธรรมของตนเอง

องค์ประกอบของความมั่นคงของมนุษย์

United Nations Development Program (UNDP.) (1994 : 229 – 236) กล่าวในรายงานที่ชื่อ Redefining Security: The Human Dimension มีสาระสำคัญ โดยจำแนกองค์ประกอบของความมั่นคงของมนุษย์ ดังต่อไปนี้

1. ความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ (Economic Security) หมายถึง การมีรายได้พื้นฐาน โดยการว่าจ้างงานหรือจากเครือข่ายความปลอดภัยทางสังคม
2. ความมั่นคงด้านอาหาร หมายถึง การมีอาหารประทังชีวิต โดยการจัดหาผ่านการว่าจ้าง รายได้และสินทรัพย์แห่งปัจเจกชน
3. ความมั่นคงด้านสุขภาพ หมายถึง การปลดปล่อยจากโรคร้ายไข้เจ็บหรือความเจ็บป่วย และการเข้าถึงการได้รับการรักษาพยาบาล

4. ความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การดำรงชีวิตอยู่ในแหล่งที่อยู่อาศัยที่มีสิ่งแวดล้อมเหมาะสมกับการอยู่อาศัยไม่ว่าเป็นแผ่นดิน สภาพภูมิอากาศ หรือแหล่งน้ำ

5. ความมั่นคงของบุคคล หมายถึง การที่ปัจเจกปลอดภัยจากอาชญากรรมหรือความรุนแรง โดยเฉพาะกลุ่มสตรีและเยาวชนที่อาจเป็นเป้าหมายได้ง่ายกว่า

6. ความมั่นคงทางชุมชน หมายถึง เกียรติภูมิแห่งมนุษย์ทางวัฒนธรรมและสันติภาพของชุมชนที่ปัจเจกบุคคลอาศัยอยู่และเติบโต

7. ความมั่นคงทางการเมือง หมายถึง การปกป้องการละเมิดสิทธิมนุษยชน

ทั้งนี้ คณะกรรมาธิการด้านความมั่นคงของมนุษย์ (Commission on Human Security) (CHS). (2003 : 168) ของหน่วยงานความมั่นคงของมนุษย์แห่งสหประชาชาติหรือ Human Security Unit (HSU) in the United Nation Office สำหรับการประสานงานด้านมนุษยชนหรือ The Office for Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรองรับการประสานงานด้านความมั่นคงของมนุษย์เชิงบูรณาการในระดับนานาชาติ และแสดงให้เห็นถึงการเห็นถึงความสำคัญด้านความมั่นคงของมนุษย์ในระดับสากลที่ต้องการปกป้องชีวิตมนุษย์ในวิถีทางที่ส่งเสริมขีดความสามารถ และการตอบสนองความต้องการของชีวิตมนุษย์ โดยเน้นการพัฒนาชีวิตมนุษย์และความมั่นคงของมนุษย์ใน 3 แนวทางหลัก คือ

1. การปลอดภัยจากความหวาดกลัวและความต้องการต่าง ๆ โดยรายงานของ UNDP ในปี ค.ศ. 1994 ได้ระบุถึงภัยคุกคามของชีวิตมนุษย์ได้แก่ โรคภัยไข้เจ็บ ความหิวโหย การตกงาน อาชญากรรม ความขัดแย้งทางสังคม การกดขี่ทางการเมือง รวมทั้งภัยอันตรายจากสภาพสิ่งแวดล้อม

2. อีสรภาพในการแสวงหาโอกาสในชีวิตปัจเจกบุคคลในสังคมทุกคนได้รับการรับรองว่าจะได้รับอีสรภาพในการพัฒนาศักยภาพในชีวิตของตนได้อย่างเต็มความสามารถและสามารถแสวงหาทางเลือกต่าง ๆ ในชีวิตในอนาคตได้ด้วยตนเอง

3. โอกาสที่เท่าเทียม ปัจเจกชนได้รับการรับรองว่ามีความเท่าเทียมกันในการได้รับโอกาสในชีวิต อันพึงได้รับตามศักดิ์และสิทธิ อาทิ ได้รับการศึกษาขั้นมูลฐานและการบริการทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ

อีกทั้ง กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2548 : 3) ได้ระบุองค์ประกอบเกี่ยวกับการพัฒนาความมั่นคงของมนุษย์ไว้สี่ด้านหลัก คือ

1. ด้านร่างกาย
2. ด้านจิตใจ
3. ด้านสติปัญญา

4. และด้านการมีอาชีพ

วัลลพ พลอยทับทิม (2549 : 2-25 – 2-27) กล่าวว่า สำหรับความมั่นคงระดับนานาชาติ จะได้รับการตีความที่เกี่ยวข้องกับประเด็นหลัก ดังต่อไปนี้

1. ความมั่นคงทางสุขภาพ ได้แก่ ความไม่เป็นโรคร้ายแรง ไม่เจ็บไข้ได้ป่วยถึงขั้นที่เป็นอุปสรรคต่อการประกอบอาชีพหรือการดำเนินชีวิตตามปกติ เป็นต้น

2. ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ คือ มีช่องทางเลี้ยงชีพหรือมีรายได้เพียงพอแก่ความจำเป็นพื้นฐานของตนเองและครอบครัวอันประกอบด้วยปัจจัย 4 เป็นอย่างน้อย โดยไม่มีหนี้สินที่เป็นภาระเกินกำลังส่งคืน รวมทั้งมีหลักประกันความมั่นคงของรายได้ในอนาคตตามสมควร

3. ความมั่นคงทางสังคม ซึ่งรวมถึงความมั่นคงของครอบครัวและชุมชน ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขในสังคม เป็นต้น

4. ความมั่นคงทางการเมืองการปกครอง ได้แก่ การมีสิทธิเสรีภาพเพียงพอ ไม่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน มีความยุติธรรมเสมอภาคในสังคม ประเทศชาติมีความปลอดภัยจากการรุกรานหรือการทำให้แตกสลาย เป็นต้น

5. ความมั่นคงทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ มีทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยอย่างต่อเนื่องต่อการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต โดยไม่เกิดการเสื่อมโทรมจนเป็นปัญหาหรืออุปสรรคต่อความมั่นคงด้านอื่น ๆ

สรุปได้ว่า ความมั่นคงของมนุษย์ประกอบด้วย ความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ ที่อยู่อาศัย อาหาร สุขภาพ การศึกษา ความมั่นคงทางสังคม-วัฒนธรรมของบุคคลและชุมชน ความมั่นคงทางการเมือง ความมั่นคงทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรืออาจกล่าวได้ว่า ความมั่นคงของมนุษย์นั้นควรมีความสมดุล ทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านสติปัญญา

มาตรฐานและตัวชี้วัดความมั่นคงของมนุษย์

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2548 : 33 – 37) ได้กำหนดมาตรฐานความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งมีองค์ประกอบในการพิจารณาสถานการณ์ความมั่นคงของมนุษย์ไว้ 10 มิติ ดังนี้

1. ความมั่นคงของมนุษย์ด้านการมีงานทำและรายได้ ประกอบด้วย

1.1 การได้ทำงานที่มั่นคงและมีความสุขหรือพอใจในงาน

1.2 มีรายได้ที่พอเพียงต่อการดำรงชีวิตของตนเองและครอบครัว

1.3 มีเงินออมที่พอเพียงสำหรับอนาคต

1.4 ปราศจากหนี้สินที่ไม่สร้างผลผลิต

2. ความมั่นคงของมนุษย์ด้านครอบครัว ประกอบด้วย

- 2.1 ความรักใคร่ปรองดอง
- 2.2 ความรับผิดชอบและปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่
- 2.3 การเคารพและให้เกียรติซึ่งกันและกัน
- 2.4 การไม่ใช้ความรุนแรงในทุกรูปแบบ
3. ความมั่นคงของมนุษย์ด้านสุขภาพอนามัย ประกอบด้วย
 - 3.1 การมีสุขภาพกายที่ดี
 - 3.2 การมีสุขภาพจิตที่ดี
 - 3.3 การมีหลักประกันด้านสุขภาพอนามัยอย่างเท่าเทียมและพอเพียง
 - 3.4 ประชากรไม่มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยทางกายและจิต
 - 3.5 การปฏิบัติตนที่มีส่วนส่งเสริมสุขภาพกายและจิต
4. ความมั่นคงของมนุษย์ด้านการศึกษา ประกอบด้วย
 - 4.1 ประชากรได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียม
 - 4.2 การมีการศึกษาที่พอเพียงต่อการครองชีวิต
 - 4.3 การได้รับการศึกษา และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง
5. ความมั่นคงของมนุษย์ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (ส่วนบุคคล)
 - 5.1 การปลอดจากการประทุษร้ายต่อร่างกาย
 - 5.2 ความรู้สึกปลอดภัยจากการประทุษร้ายต่อร่างกาย
 - 5.3 การปลอดจากการประทุษร้ายด้านทรัพย์สิน
 - 5.4 ความรู้สึกปลอดจากการประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน
6. ความมั่นคงของมนุษย์ด้านที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย
 - 6.1 เพิ่มระดับการมี สิทธิครอบครองที่อยู่อาศัยที่มีมาตรฐาน
 - 6.2 พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน โดยเฉพาะน้ำสะอาดอย่างทั่วถึง
 - 6.3 สิ่งแวดล้อมที่ปราศจากมลพิษทาง เสียง กลิ่น ฝุ่น คิววัน
7. ความมั่นคงของมนุษย์ด้านสิทธิและความเป็นธรรม ประกอบด้วย
 - 7.1 การปลอดจากการถูกละเมิดและเลือกปฏิบัติทุกรูปแบบ
 - 7.2 มีหลักประกันและการคุ้มครองด้านสิทธิ
 - 7.3 กลไกที่แก้ปัญหาข้อขัดแย้งด้านสิทธิที่มีประสิทธิภาพและเป็นธรรม
8. ความมั่นคงของมนุษย์ด้านสังคม-วัฒนธรรม ประกอบด้วย
 - 8.1 มีเวลาพักผ่อนที่ปลอดจากภารกิจที่พอเพียง
 - 8.2 ใช้เวลาติดตามข่าวสารทางสังคม-วัฒนธรรม

- 8.3 มีเวลาในการทำจิตใจให้สงบ
- 8.4 มีส่วนในการปฏิบัติศาสนกิจ
- 8.5 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มสังคมและชุมชน
- 9. ความมั่นคงของมนุษย์ด้านการสนับสนุนทางสังคม ประกอบด้วย
 - 9.1 การมีบุคคลที่สามารถให้ความช่วยเหลือได้
 - 9.2 ระบบบริการสังคมที่ให้การคุ้มครองและเข้าถึงได้ในเวลาอันรวดเร็ว
 - 9.3 ความรู้สึกในคุณค่าของชีวิต และความสุขในชีวิต
- 10. ความมั่นคงของมนุษย์ด้านการเมือง ชรรมาภิบาล ประกอบด้วย
 - 10.1 ส่งเสริมการใช้สิทธิเลือกตั้งอย่างบริสุทธิ์ในทุกระดับ
 - 10.2 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองและการรวมกลุ่มทางการเมือง
 - 10.3 ส่งเสริมการติดตามข่าวสารทางการเมืองของประชากร
 - 10.4 สร้างความโปร่งใส การตรวจสอบได้และความไว้วางใจให้เกิดขึ้นกับหน่วยงาน

ต่อมา กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2549 : 34 – 35, 37) ได้กำหนดกรอบแนวคิดและตัวชี้วัดความมั่นคงของมนุษย์ใน 3 มิติ ดังนี้

1. มิติการมีงานทำและรายได้

กรอบแนวคิด คือ การได้ทำงานเต็มเวลาที่มั่นคงและพึงพอใจ มีรายได้และเงินออมที่เพียงพอแก่การดำรงชีพ โดยไม่เป็นหนี้สินที่ไม่มีคุณค่า

ตัวชี้วัดระดับบุคคล ได้แก่

- 1.1 สถานภาพการทำงาน
- 1.2 รายได้จากการทำงานและทรัพย์สิน
- 1.3 ปริมาณหนี้สิน
- 1.4 ภาระในการส่งคืนหนี้สิน
- 1.5 เงินออม
- 1.6 ความพึงพอใจในงาน
- 1.7 ความมั่นคงในงาน

2. มิติสุขภาพอนามัย

กรอบแนวคิด คือ การมีสถานภาพด้านสุขภาพอนามัย (Health status) ที่ได้รับการคุ้มครองจากหลักประกันด้านสุขภาพที่พอเพียง สามารถเข้าถึง โดยมีข้อจำกัดน้อย และปราศจากพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยด้านร่างกาย และจิตใจ

ตัวชี้วัดระดับบุคคล ได้แก่

2.1 การเจ็บป่วยที่ต้องพบแพทย์

2.2 การหยุดงานเพราะเจ็บป่วย

2.3 การคุ้มครองด้านสาธารณสุข

2.4 ระยะเวลาการเข้าถึงบริการ

2.5 การบริโภคแอลกอฮอล์

2.6 การสูบบุหรี่

2.7 การควบคุมอารมณ์

2.8 การออกกำลังกาย

3. มิติสังคม-วัฒนธรรม

กรอบแนวคิด คือ การที่บุคคลมีเวลาปลอดจากภารกิจ การงาน เพื่อใช้สำหรับการพักผ่อนอย่างพอเพียง ตลอดจนติดตามข่าวสารด้านสังคม-วัฒนธรรม อย่างสม่ำเสมอ ใช้เวลาในการพัฒนาจิตใจ โดยการปฏิบัติศาสนกิจ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน

ตัวชี้วัดระดับบุคคล ได้แก่

3.1 เวลาว่าง

3.2 วันหยุดพักผ่อน

3.3 เวลาที่ใช้ติดตามข่าวสารสังคม

3.4 เวลาที่ใช้ในการสวดมนต์หรือทำจิตใจให้สงบ การปฏิบัติศาสนกิจ

3.5 การเป็นสมาชิกกลุ่มชมรม

3.6 การเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน

สรุปได้ว่าการกำหนดมาตรฐานและตัวชี้วัดความมั่นคงของมนุษย์นั้นเน้นที่เป้าหมายของการพัฒนาศักยภาพของปัจเจกชนและชุมชนในการดำเนินชีวิตตามเป้าประสงค์ของตนเองหรือเลือกทางเลือกได้ด้วยตนเอง ที่สำคัญ การกำหนดมาตรฐานและตัวชี้วัดความมั่นคงของมนุษย์จะเน้นที่วิถีชีวิตของประชาชน ในประเด็นด้านความปลอดภัย ความเป็นอยู่อันดีและเกียรติภูมิแห่งมนุษย์ ของปัจเจกชน โดยมองที่ สุขภาพพลานามัย การศึกษา รายได้ การได้รับการตอบสนองในความจำเป็นขั้นพื้นฐาน และความสามารถในการเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชนรวมถึงกิจกรรมทางสังคม-วัฒนธรรม และการเมืองด้วยรวมถึงมุมมองการขยายขอบเขตของโอกาสและทางเลือกของมนุษย์ในการใช้ชีวิตที่สอดคล้องกับความเชื่อ ค่านิยม และวัฒนธรรมของตนเอง

พัฒนาการความมั่นคงของมนุษย์ในประเทศไทย

สำหรับแนวคิดทฤษฎีความมั่นคงของมนุษย์ตามกรอบแนวคิดของคนไทยมีการพัฒนาการรากฐานของแนวคิดการส่งเสริมความกินอยู่อันดี (Well-being) ที่สะท้อนให้เห็น

ในหลักการการวางนโยบายของประเทศมาตั้งแต่อดีต ประเทศไทยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เพื่อให้รอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมและก้าวสู่ความศิวิไลซ์หรือการเป็นแบบตะวันตก (Westernization) พร้อมกับคงเอกลักษณ์ของตนไว้ การสร้างความเป็นเอกลักษณ์ของชาติหรือสิ่งที่เรียกว่า ความเป็นไทย ดำเนินไปพร้อมกับการปฏิรูปประเทศ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม การปรับเปลี่ยนนโยบายตามสถานการณ์ที่โหดร้ายผ่านสงครามโลก 2 ครั้งเข้าสู่เส้นทางของทุนนิยมจนในยุคศตวรรษที่ 21 นับว่ามีพัฒนาการของอุดมการณ์และแนวความคิดของความมั่นคงของมนุษย์ที่ปรับเปลี่ยนไปตามบริบทการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมเป็นสำคัญ

สุพรรณิ ไชยอำพร (2547 : 74 – 76) ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า สำหรับแนวคิดพัฒนามนุษย์ในสังคมไทยในช่วงต้นไม่มีใครได้รับความสนใจอย่างจริงจังจากภาครัฐ ดังจะเห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-6 ซึ่งให้ความสำคัญกับมนุษย์ก็เพียงเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจ เครื่องชี้วัดที่ใช้ในช่วงแผนดังกล่าวจึงมีลักษณะเป็นตัวเลขาทางเศรษฐกิจเพื่อบ่งบอกความบกพร่องจึงมิได้มีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างจริงจังมากนัก จวบจนกระทั่งโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ได้มุ่งรณรงค์การปลูกฝังแนวคิดแบบรักษาความเป็นท้องถิ่นและวิถีชีวิตของมนุษย์ทางสังคมโดยนำเสนอแนวคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ (Human Securities) ในปี ค.ศ. 1989 หรือ พ.ศ. 2532 ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของดัชนีสำหรับการพัฒนามนุษย์ ต่อมา องค์การสังคมเพื่อการพัฒนานานาชาติ (SID) ได้มีบทบาทนำแนวคิดดังกล่าวนำเสนอทั่วโลกโดยให้ความสำคัญกับการปกป้อง คุ้มครองความเสี่ยงภัย ความอยู่รอดและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยประเทศไทยได้รับแนวคิดด้านความมั่นคงภายใต้บริบทที่ไทยเป็นสมาชิกขององค์กรระดับโลก อาทิ องค์การการค้าโลก (WTO) กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) เป็นสมาชิกเขตการค้าเสรีอาเซียน (ASEAN Free Trade Area) เป็นต้น จึงทำให้ไทยต้องติดตามกระแสการเปลี่ยนแปลงเพื่อปรับทิศทางในการพัฒนาเศรษฐกิจให้ยั่งยืน ทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่อันดี

ทั้งนี้ วิชัย รูปจำดี (2547 : 29 – 67) ระบุว่า จากการสำรวจรวบรวมเครื่องมือที่ใช้ตรวจสอบติดตามผลการพัฒนาตั้งแต่เริ่มใช้แผนพัฒนาประเทศไทยในปี 2504 อาจแบ่งเครื่องมือออกเป็นสองลักษณะ คือ

1. เครื่องมือวัดหน่วยวิเคราะห์ระดับสาขาการพัฒนายกระดับไปจนถึงภาพรวม ของระดับประเทศ เช่น อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การวัดขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศและการวัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย
2. เครื่องมือความสำคัญกับตัวมนุษย์และการพัฒนาสังคมซึ่งอาจใช้หน่วยวิเคราะห์ระดับบุคคล ครัวเรือนหรือชุมชน ที่น่าสังเกตคือ หน่วยงานต่าง ๆ มักสร้างและพัฒนาเครื่องมือเอง

แต่หลายหน่วยงานสร้างเครื่องมือขึ้นแต่ขาดการพัฒนาและนำไปใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่อง การสร้างเครื่องมือใหม่ ๆ ส่วนใหญ่เป็นความพยายามในการบูรณาการตัวชี้วัดที่มีอยู่แล้วในมุมมองใหม่ ๆ

อีกทั้ง วัลลพ พลอยทับทิม (2549 : 2 – 30) กล่าวว่า การพัฒนาประเทศหลังช่วงวิกฤติการเงิน ปี พ.ศ. 2540 – ปัจจุบัน มีสาเหตุสำคัญมาจากการดำเนินนโยบายเสรีนิยมใหม่ โดยเฉพาะการเปิดเสรีทางการเงินโดยขาดความพร้อม จากวิกฤตนี้ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการพัฒนา กล่าวคือ เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการทบทวนการพัฒนาครั้งสำคัญ ซึ่งมีทั้งด้านการก้าวไปตามหนทางเสรีนิยมใหม่เช่นเคย และการที่หาทางออกใหม่ มีที่ควรกล่าวดังต่อไปนี้

1. การปฏิรูปทางการเมือง ที่สำคัญได้แก่ การประกาศใช้รัฐธรรมนูญปี 2540 ซึ่งมีทั้งด้านยึดแนวคิดเสรีนิยมใหม่และด้านให้ความสำคัญแก่ชุมชน มีความพยายามทั้งด้านที่จะสร้างรัฐบาลที่เข้มแข็ง และการมีส่วนร่วมของประชาชน การให้ความสำคัญแก่การเมืองภาคประชาชน หรือภาคพลเรือนขึ้นมาคู่ขนานกับการเมืองของนักการเมือง การตั้งองค์กรอิสระเพื่อตรวจสอบการบริหารประเทศจำนวนหนึ่ง

2. การปฏิรูปทางการปกครองคือการปฏิรูประบบราชการ ซึ่งในทางปฏิบัติทำให้มีการปรับใช้ระบบทุนและธุรกิจการค้ามากขึ้น

3. การปฏิรูปทางธุรกิจที่สำคัญได้แก่การส่งเสริมการส่งออกตั้งแต่สินค้าอุตสาหกรรมใหญ่ จนถึงสินค้า 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ การส่งเสริมความสามารถในการแข่งขัน และการสร้างธรรมาภิบาลในบริษัทการปฏิรูปทางธุรกิจนี้จะกลายเป็นศูนย์กลางการปฏิรูปทางการศึกษาด้วย

4. การปฏิรูปทางสังคม ได้แก่ การจัดระเบียบทางสังคม ทำสงครามต่อต้านยาเสพติด ขจัดผู้มีอิทธิพล การขจัดความยากจน เข้าร่วมกลุ่มเครือข่ายความมั่นคงมนุษย์ ปี พ.ศ. 2542 การตั้งกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ที่เน้นการพัฒนาที่ถือประชาชนเป็นศูนย์กลาง

5. การเฟื่องฟูของแนวคิดชุมชนเข้มแข็ง การพึ่งตนเองของชุมชน

สรุปได้ว่าพัฒนาการความมั่นคงของมนุษย์ในประเทศไทยตั้งแต่ต้นไม่ได้ได้รับความสนใจอย่างจริงจังจากภาครัฐ กล่าวคือ จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-6 ให้ความสำคัญกับมนุษย์ก็เพียงเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจ เครื่องชี้วัดที่ใช้ในช่วงแผนดังกล่าวจึงมีลักษณะเป็นตัวเลขทางเศรษฐกิจเพื่อบ่งบอกความบกพร่องจึงมิได้มีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างจริงจังมากนัก จนกระทั่งโครงการการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ได้มุ่งรณรงค์การปลูกฝังแนวคิดแบบรักษาศักยภาพเป็นท้องถิ่นและวิถีชีวิตของมนุษย์ทางสังคมโดยนำเสนอแนวคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ (Human Securities) ในปี ค.ศ. 1989 หรือ พ.ศ. 2532 ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของดัชนีสำหรับการพัฒนามนุษย์ ต่อมา องค์การสังคมเพื่อพัฒนานานาชาติ

(SID) ได้มีบทบาทนำแนวคิดดังกล่าวนำเสนอทั่วโลกโดยให้ความสำคัญกับการปกป้อง กลุ่มครองความเสียงภัย ความอยู่รอดและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทำให้ประเทศไทยต้องติดตามกระแสการเปลี่ยนแปลงเพื่อปรับทิศทางในการพัฒนาเศรษฐกิจให้ยั่งยืน ทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดี นับว่ามีพัฒนาการของอุดมการณ์และแนวความคิดของความมั่นคงของมนุษย์ที่ปรับเปลี่ยนไปตามบริบทการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมเป็นสำคัญ

เศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 30 ปี เพื่อคนไทยนำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต ให้มีความสุข อย่างพอเพียง ครอบคลุมทั้งทางด้านกายและจิตใจ คือ มีความสุข จากการมีสุขภาพกายและทางใจดี มีหลักประกันในชีวิต ซึ่งหมายถึง การเกิด แก่ เจ็บ ตาย มีผู้ดูแล ไม่เป็นไปตามบุญตามกรรม และการมีทรัพย์สิน ที่ดินทำกิน การที่มีครอบครัวที่อบอุ่น มีชุมชนที่เข้มแข็ง มีอิสรภาพ ความเท่าเทียมกันทางสังคม ความภาคภูมิใจ มีสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศที่ดี อันเป็นองค์ประกอบความสุขของคนไทย และสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ด้านต่าง ๆ

ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงความว่า “เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกตอกรองรับบ้านเรือนตัวอาคารให้มั่นคงสิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็มแต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็มและลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำ” (สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551 : 4)

“เศรษฐกิจพอเพียง แปลว่า Sufficiency Economy คำว่า Sufficiency Economy นี้ไม่มีในตำราเศรษฐกิจ เพราะเราความคิดใหม่และท่านผู้เชี่ยวชาญสนใจก็สามารถที่จะไปปรับปรุง หรือไปใช้หลักการ เพื่อที่จะให้เศรษฐกิจของประเทศและของโลกพัฒนาดีขึ้น” (พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9, เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2542) นอกจากนี้พระองค์ยังได้พระราชทานความหมายไว้อย่างชัดเจน ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551 : 43)

“เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตน ของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาประเทศและการบริหาร

ประเทศ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อกระแสโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และระมัดระวัง อย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนการดำเนินการทุกขั้นตอนและขณะเดียวกันจะต้องเสริมพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีจิตสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กว้างขวางทั้งทางวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”

พระมหาธีรวัฒน์ อริยมธี (2549 : 5 – 6) กล่าวว่าเศรษฐกิจพอเพียง คือ เศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี พออยู่ พอกิน พอใช้ ยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาในการดำเนินชีวิตมีคุณภาพระหว่างชีวิตกับสิ่งต่าง ๆ ดำเนินชีวิตแบบพอมีพอกินเป็นสัมมาอาชีวะก่อนเป็นเบื้องต้นจากนั้นจึงพัฒนาไปสู่การกินดีอยู่ดีคุณธรรม เศรษฐกิจ สังคมสิ่งแวดล้อม

สุเมธ ตันติเวชกุล (2543 : 15) อดีตเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) ได้กล่าวสรุปความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริไว้ดังนี้ เศรษฐกิจพอเพียงคือเศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตนเอง (Self Sufficiency) หมายความว่า ผลิตอะไรพอที่จะใช้ไม่ต้องไปขอยืมคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง คนเราถ้าพอใจในความต้องการ มีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าคนในประเทศได้มีความคิดอันนี้ มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข

ณรงค์ โชควัฒนา (2542 : 16 – 17) ให้ความหมายว่า เศรษฐกิจพอเพียงพึ่งตนเองตามพระราชดำริ หมายความว่า การพัฒนาอย่างบูรณาการโดยไม่มองเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ต้องมองสังคมด้วย และมองสิ่งแวดล้อมพร้อม ๆ ไปด้วยกับการพัฒนา การพัฒนาต้องมองรอบด้าน เรียกว่าบูรณาการและพึ่งตนเอง ทั้งเงินออม สติปัญญา และการตลาด โดยอาศัยปัจจัยในการพัฒนา คือ คน และเป้าหมาย ก็คือ อยู่ดี กินดี มีสุข ต้องเน้นที่คน เป็นการใช้ศักยภาพของคน ถ้าคนไทยเก่งขึ้นมีความสามารถมากขึ้นก็จะสามารถพัฒนาประเทศได้ดีขึ้น กล่าวโดยสรุปเป้าหมายสุดท้ายสังคมไทยต้องกินดี อยู่ดี มีสุขทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา คุณธรรม เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

นภดล นุ่มศิริ (2551 : 4 – 5) ให้ความหมายว่า เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริอยู่เหนือกว่าเศรษฐกิจแบบทุนนิยมของตะวันตก ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องวัตถุที่เป็นรูปธรรม เช่น เงิน

ทรัพย์สิน กำไร ไม่เกี่ยวกับเรื่องจิตใจซึ่งเป็นนามธรรม แต่เศรษฐกิจพอเพียงมีขอบเขตกว้างขวางกว่า คือเศรษฐกิจทางสายกลาง หรือเศรษฐกิจแบบมัชฌิมาปฏิปทา เพราะเชื่อมโยงทุกเรื่องเข้ามาด้วยกัน ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ที่จริงคำว่าเศรษฐกิจเป็นคำที่มีความหมายที่ดี หมายถึงความเจริญ ที่เชื่อมโยงกายใจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เข้าด้วยกัน แต่ได้มีการนำเอาคำว่าเศรษฐกิจ ไปใช้ในลักษณะแบบแยกส่วน ที่หมายถึง การแสวงหาเงิน เท่านั้น เมื่อแยกส่วนก็ทำลายส่วนอื่น ๆ จนเสียดุลและวิกฤติ แต่เมื่อทุกอย่างพอเพียงก็เกิดความสมดุล ความสมดุลคือ ความเป็นปกติ และยั่งยืน ซึ่งครอบคลุมถึง 4 ด้าน คือ มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านจิตใจ มิติด้านสังคม และมิติด้านวัฒนธรรม ดังนี้

1. มิติด้านเศรษฐกิจ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจแบบพอกิน ให้มีความขยันหมั่นเพียร ประกอบสัมมาอาชีพ เพื่อให้พึ่งตนเองได้ ให้พ้นจากความยากจนการปฏิบัติตามทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ เป็นตัวอย่างของการปฏิบัติตามเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้ช่วยให้เกษตรกรจำนวนมากมีรายได้ที่สูงยิ่งขึ้น มีชีวิตที่เป็นสุขตามสมควรแก่ศักยภาพ พ้นจากการเป็นหนี้และความยากจน สามารถพึ่งตนเองได้ มีครอบครัวที่อบอุ่นและเป็นสุข

2. มิติด้านจิตใจ เศรษฐกิจพอเพียงเน้นที่จิตใจที่รู้จักพอ คือ พอดี พอประมาณ และพอใจ ในสิ่งที่มีอันดีสิ่งที่ได้ ไม่โลภ เศรษฐกิจพอเพียงจะต้องเริ่มที่ตัวเราเองโดยสร้างรากฐานทางจิตใจที่มั่นคงโดยเริ่มจากใจที่รู้จักพอ เป็นการปฏิบัติตามทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา

3. มิติด้านสังคม เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งให้เกิดสังคมที่มีความสุข สงบ ประชาชนมีความเมตตาเอื้ออาทรช่วยเหลือกันไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ มุ่งให้เกิดความสามัคคีร่วมมือกัน เพื่อให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้โดยปราศจากการเบียดเบียน การเอารัดเอาเปรียบ การมุ่งทำร้ายทำลายกัน

4. มิติด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งให้เกิดวัฒนธรรม หรือ วิถีชีวิตที่ประหยัดอดทน มีชีวิต ที่เรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งทำให้เกิดการเป็นหนี้เป็นสิน เกิดการทุจริต คอร์รัปชัน เป็นปัญหาทางสังคมที่ร้ายแรงที่สุดปัญหาหนึ่งที่บ่อนทำลายความมั่นคงของชาติ สาเหตุประการหนึ่งของความยากจนคือ การขาดการประหยัดและอดออม ใช้เงินเกินกว่ารายได้ ใช้จ่ายเงินซื้อเครื่องอุปโภค บริโภคที่เกินจำเป็น ใช้จ่ายเงินเพื่อการเที่ยวเตร่และความสนุกสนานที่เกินขอบเขต

สรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน ตัดสินใจ และการกระทำ โดยเชื่อมโยงทุกเรื่องเข้าด้วยกัน ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

หลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2549 : 16 – 22) ได้สรุป ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไว้ดังนี้

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน คือ

1. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้น จากภัย และวิกฤตเพื่อความมั่นคง และความยั่งยืนของการพัฒนา

2. คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3. คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ พร้อม ๆ กัน ดังนี้

3.1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

3.2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

3.3 การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

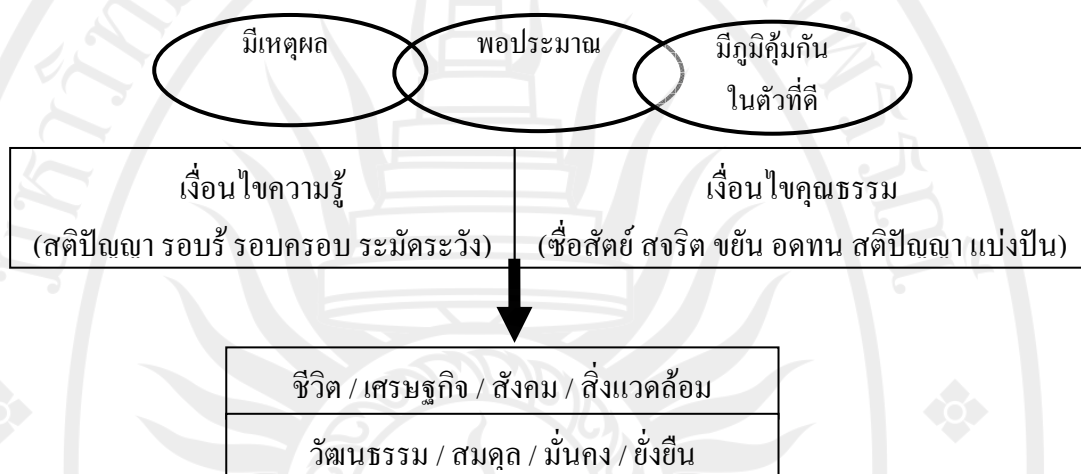
4. เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน

4.1 เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบ ที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

4.2 เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

5. แนวทางปฏิบัติ / ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง ในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าหลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงคือการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบและคุณธรรม ประกอบการวางแผน ตัดสินใจ และการกระทำ ดังภาพประกอบที่ 2

ภาพประกอบ 2 สรุปปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2551 : 22.

การปฏิบัติตนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2548 : 19) ได้จัดทำโครงการส่งเสริมวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงและกล่าวไว้ว่า การปฏิบัติตนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมีวิธีปฏิบัติดังนี้

1. ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ้งเฟ้อในการดำรงชีพอย่างจริงจัง ดังพระราชดำรัสว่า...ความเป็นอยู่ที่ต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดไปในทางที่ถูกต้อง...
2. ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง สุจริต แม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีพก็ตาม ดังพระราชดำรัสที่ว่า...ความเจริญของคนทั้งหลายย่อมเกิดมาจากการประพฤติชอบและการหาเลี้ยงชีพ ของตนเป็นหลักสำคัญ...
3. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในทางการค้าขายประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรงดังอดีต ซึ่งมีพระราชดำรัสเรื่องนี้ว่า...ความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้น หมายถึงความสุขความเจริญที่บุคคลแสวงหามาได้ด้วยความเป็นธรรมทั้งในเจตนา และการกระทำ ไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญ หรือด้วยการแก่งแย่งเบียดบังมาจากผู้อื่น...

4. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางในชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยากครั้งนี้ โดยต้องขวนขวาย ฝ่าหาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ พระราชดำรัสตอนหนึ่ง ที่ให้ความชัดเจนว่า . . . การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้ และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้ เพื่อตนเอง เพื่อที่จะให้ตัวเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุข พอมีพอกินเป็นขั้นหนึ่ง และขั้นต่อไป ก็คือให้มีเกียรติว่ายืนได้ด้วยตัวเอง. . .

5. ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่วกิเลสให้หมดสิ้นไป ทั้งนี้ด้วยสังคมไทย ที่ล่มสลายลงในครั้งนี้ เพราะยังมีบุคคลจำนวนมากมิใช่น้อยที่ดำเนินการโดยปราศจากละอายต่อแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราโชวาทว่า . . . พยายามไม่ก่อความชั่วให้เป็น เครื่องทำลายตัว ทำลายผู้อื่น พยายามลด พยายามละความชั่วที่ตัวเองมีอยู่ พยายามก่อความดีให้แก่ ตัวอยู่เสมอ พยายามรักษา และเพิ่มพูนความดีที่มีอยู่นั้น ในห้วงอภิมหามงคลขึ้น ทรงย้ำเน้นว่า คำสำคัญที่สุดคือ คำว่า พอ ต้องสร้างความพอที่สมเหตุสมผลให้กับตัวเองให้ได้และเราก็จะพบกับ ความสุข

สรุปได้ว่าการปฏิบัติตนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงนั้นจะต้องยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ่มเฟือย ประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง สุจริต ละเลิกการ แข่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในทางการค้าขายแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรง ไม่หยุดนิ่งที่จะ หาทางหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก ขวนขวายฝ่าหาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้น พอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ และปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่วกิเลสให้หมดสิ้นไป

กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต

กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต มีจุดเริ่มต้นที่ภาคตะวันออก ของประเทศไทย โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ริเริ่มศึกษาและพัฒนา มีพระสงฆ์เป็นแกนนำ โดยพระสงฆ์ เทศนา ให้ความรู้ แนะนำ ส่งเสริม ให้สมาชิกกลุ่มฯ ได้ปฏิบัติตามแนวทางวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง อีกทั้งยังเผยแพร่ ให้ความรู้ความเข้าใจในหลักการบริหารของกลุ่มสัจจะฯ ความรู้ความเข้าใจ ในกองทุนสวัสดิการ รับฟังปัญหา ความคิดเห็นของชาวบ้านด้วยความเป็นกลาง สมาชิกมีสิทธิ เท่าเทียมกัน เข้าเป็นสมาชิกได้ตั้งแต่แรกเกิด ส่งเสริมให้สมาชิกเข้าใกล้ธรรมะ โดยใช้วัดเป็น สำนักงาน จัดกิจกรรมของกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกรู้จักเชื่อมโยงความคิดบริหารจัดการกลุ่ม สร้างระบบ ความสัมพันธ์ในชุมชน พื้นฟูระบบเครือญาติ เพื่อนบ้าน สามารถบอกสอนตนเองได้เหมือนระบบ สังคมในอดีต การดูแลซึ่งกันและกันของคนในชุมชน ทั้งนี้เพื่อพัฒนาให้สมาชิกมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความมั่นคงในชีวิตอย่างยั่งยืน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มสัจจะ สะสมทรัพย์ เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต ดังต่อไปนี้

แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่ม

กิติมา ปริติลล (2529 : 101) กล่าวว่า มนุษย์มีความต้องการในสิ่งต่าง ๆ ตลอดเวลา และอย่างไม่สิ้นสุด แต่มีความสามารถอย่างจำกัด มนุษย์จึงต้องพึ่งพาอาศัยกันอย่างหลากหลายรูปแบบ นั่นก็คือ การรวมกลุ่มกันเพื่อดำเนินงานอย่างใดอย่างหนึ่งให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร จึงเป็นเหตุยืนยันได้ว่ามนุษย์จะอยู่คนเดียว ทำงานคนเดียว โดยไม่ติดต่อกับใครเลยนั้นย่อมไม่ได้ หรือหากมียอมผิดไปจากวิสัยของมนุษย์โดยทั่วไป ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำเสนอสิ่งที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเกี่ยวกับกลุ่ม ดังต่อไปนี้

1. ความหมายของกลุ่ม (Group)

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับกลุ่ม ได้มีนักวิชาการให้ความหมายของกลุ่มไว้ดังนี้ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2528 : 83) ได้ให้ความหมายของกลุ่มไว้ 3 ประเด็นดังนี้

1.1 กลุ่ม หมายถึง การที่คนมารวมกันทางร่างกาย เช่น กลุ่มคนรอรถเมล์ กลุ่มผู้ฟังฝูงชนหรือกลุ่มคนมางคูดุบัติเหตุรถชนกัน ซึ่งนักสังคมวิทยาหลายท่าน เรียกการที่คนมารวมกันเช่นนี้ว่า การมารวมกลุ่มกัน (Aggregation หรือ Collectivity)

1.2 ความหมายที่สองก็คือ คนจำนวนหนึ่งที่มีลักษณะบางอย่างร่วมกัน หรือเหมือนกัน เช่น กลุ่มนิสิตนักศึกษา, กลุ่มพยาบาล, กลุ่มกรรมกร และกลุ่มอาจารย์ เป็นต้น ซึ่งบางทีจะใช้คำว่าประเภท (Category)

1.3 ความหมายที่สาม คือ การที่คนจำนวนหนึ่งมารวมกัน มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน (Sense of Belonging) มีการติดต่อสังสรรค์ระหว่างกัน (Social Interaction) และมีการจัดระเบียบในการอยู่ร่วมกัน (Social Organization)

บอนเนอร์ (Bonner. 1959 : 9) ให้ความหมายของกลุ่ม ว่าหมายถึง บุคคลจำนวนหนึ่งที่มีความหมายเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ การเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันนี้เป็นกระบวนการที่ทำให้กลุ่ม (Group) แตกต่างไปจากการรวมกัน (Aggregate)

โฮแมนส์ (Homans. 1950 : 20) กล่าวว่ากลุ่ม หมายถึง การที่บุคคลจำนวนหนึ่งมีการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น ๆ ภายในช่วงเวลาหนึ่ง และบุคคลที่ติดต่อกันนั้นมีจำนวนพอที่ทุกคนจะติดต่อกันได้อย่างใกล้ชิด โดยไม่ต้องผ่านบุคคลอื่น

สต็อคคิลล์ (Stogdill. 1974 : 75) ได้อธิบายว่ากลุ่ม หมายถึง ระบบการเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันที่ไม่ได้อยู่ในวงจำกัด ซึ่งจะเป็นการกระทำที่จะกำหนดโครงสร้างของกลุ่ม และการเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน โดยต่อเนื่องจะมีผลต่อเอกลักษณ์ของกลุ่ม

ชอร์วี่ (Shaw. 1967 : 28) ได้แสดงความเห็นเพื่อให้เข้าใจถึงมโนภาพ (Concept) ของคำว่ากลุ่ม และถ้ามีกลุ่มเกิดขึ้นแล้ว สมาชิกกลุ่มจะต้อง

1.1 มีแรงจูงใจที่เข้าไปรวมกับกลุ่ม (เขาคาดหมายว่าจะทำให้เขาเกิดความพึงพอใจในบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งเป็นความต้องการของเขา)

1.2 รู้ถึงสิ่งที่มีอยู่ในกลุ่ม นั่นคือ การรับรู้ของเขาเป็นความจริง

พรทิพา นิโรจน์ (2544 : 24) ได้สรุปไว้ว่า กลุ่มหมายถึง กลุ่มคนที่มิใช่มีความใกล้ชิดกันทางร่างกายเท่านั้นแต่จะต้องมีการกระทำโต้ตอบ ติดต่อสัมพันธ์กันตามสถานภาพและบทบาท มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มีความเชื่อในด้านคุณค่าร่วมกัน หรือคล้ายคลึงกัน

เสถียร จิรรังสิมันต์ (2549 : 12) ให้ความหมายว่า กลุ่ม หมายถึง บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมารวมกันหรือมาปรึกษาหารือกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อที่จะแก้ไขหรือจัดข้อขัดข้องในเรื่องนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ให้หมดไป หรือให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของตนเองที่มีจุดหมายเอาไว้เป็นการเชื่อมโยงปัจเจกบุคคลที่มีการรวมตัวกันอย่างใกล้ชิด มีเอกลักษณ์และปรัชญาการทำงานที่ชัดเจน

จากความหมายของกลุ่มทำให้สรุปได้ว่า กลุ่มจะต้องมีคนอย่างน้อยที่สุด 2 คน มารวมกัน มีการเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันหรือมีปฏิสัมพันธ์กันและจะต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ทำให้คนที่เข้าร่วมกลุ่มเกิดความพึงพอใจ หรือมีแรงจูงใจอย่างใดอย่างหนึ่งที่ทำให้คนเข้าร่วมกลุ่ม ซึ่งจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของการเข้าร่วมกลุ่มนั้นอาจแตกต่างกันตามความต้องการของแต่ละบุคคล มีเอกลักษณ์และปรัชญาการทำงานที่ชัดเจน

2. ความสำคัญของกลุ่ม

การรวมตัวกันของคนเป็นกลุ่มนั้นมีความสำคัญทั้งต่อผู้เข้าร่วมเองและคนส่วนใหญ่ที่อยู่ร่วมกันในสังคมเป็นอย่างยิ่งดังนักวิชาการที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของกลุ่มได้ดังต่อไปนี้

ทงศักดิ์ คุ้มไข่น้ำ และคนอื่น ๆ (2534 : 12) ได้กล่าวว่าเมื่อคนเข้าร่วมกลุ่มกันแล้วสมาชิกจะได้รับประโยชน์จากกลุ่ม และกลุ่มก็จะได้ประโยชน์จากสมาชิกด้วยกันอีกทั้งจะช่วยให้กลุ่มมีความเหนียวแน่นขึ้นอีกด้วย ดังนั้นกลุ่มจึงมีความสำคัญดังนี้

2.1 กลุ่มสามารถช่วยให้ความต้องการของบุคคลบรรลุถึงวัตถุประสงค์

2.2 มีการยอมรับนับถือในหมู่สมาชิกด้วยกัน

2.3 สมาชิกกลุ่มมีความสามารถช่วยงานและแก้ปัญหาต่าง ๆ ของกลุ่มได้

2.4 กลุ่มมีบรรยากาศของการร่วมมือ มากกว่าการแข่งขัน

2.5 สมาชิกกลุ่มมีการประชุมพบปะสังสรรค์กันอยู่เป็นเนืองนิตย์

2.6 กลุ่มขนาดเล็กจะมีความเหนียวแน่นสูงกว่ากลุ่มขนาดใหญ่

2.7 ความคล้ายคลึงกันบางประการของสมาชิกจะมีส่วนช่วยให้กลุ่มมีความเหนียวแน่น

ดีขึ้น

2.8 ความเหนียวแน่นของกลุ่มจะเพิ่มขึ้น ถ้าหากเกียรติยศชื่อเสียงของกลุ่มได้รับการยกย่องมากขึ้น

2.9 ความเหนียวแน่นของกลุ่มจะเพิ่มขึ้น ถ้ากลุ่มได้รับการรุกรานหรือโจมตีจากกลุ่มอื่นหรือจากสิ่งแวดล้อมภายนอก

พัฒนา แก้วจุก (2545 : 35) ได้กล่าวว่า กลุ่มมีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนอย่างมากมาย จะสังเกตได้จาก ข้อเท็จจริงต่อไปนี้

- 2.1 ชีวิตคนหนีไม่พ้นกลุ่มตั้งแต่แรกเกิดจนตาย
- 2.2 กลุ่มเป็นสถาบันที่สนับสนุนการเรียนรู้ การคิด และการแก้ปัญหาของบุคคล
- 2.3 กลุ่มเป็นสถาบันที่ฝึกและกำหนดบุคลิกภาพของบุคคล
- 2.4 กลุ่มเป็นเครื่องสะท้อนให้บุคคลรู้จักตนเองได้ดีขึ้น
- 2.5 กลุ่มช่วยในการสร้างแรงจูงใจให้บุคคลได้ดี
- 2.6 กลุ่มสามารถที่จะก่อให้เกิดพลังมหาศาลได้ทั้งดีและเสีย
- 2.7 กลุ่มช่วยให้คนพัฒนาหรือเจริญเติบโตทางด้านจิตใจ
- 2.8 การเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลเกิดขึ้นในกลุ่มได้ง่ายกว่าในแต่ละบุคคล
- 2.9 คนเรามักจะมีความคิดมากขึ้น และมีเหตุผลดีขึ้นเมื่ออยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม
- 2.10 การทำงานในรูปกลุ่มเป็นรากฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

นันทิยา หุตานวัตร และณรงค์ หุตานวัตร (2547 : 19) ได้สรุปว่า การรวมกลุ่มเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ถือเป็นเครื่องมือต่อสู้กับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ทำให้คนทุกคนขึ้นไม่ว่าจะเป็นคนยากจน เกษตรกร นักธุรกิจ นักการเมือง ฯลฯ ซึ่งตกอยู่ในสถานการณ์ที่เป็นฝ่ายเสียเปรียบ อีกทั้งยังทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อันเป็นการเพิ่มพลังปัญญาและรวมปัญญาในการจัดการกับปัญหาของตน และริเริ่มสร้างสรรค์กิจกรรมที่ยังประโยชน์ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การรวมกลุ่มสามารถเพิ่มพลังอำนาจการต่อรองในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทั้งในระดับปฏิบัติและในระดับนโยบายของประเทศ และในท้ายที่สุด การรวมกลุ่มเอื้อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอันเป็นเป้าหมายของการพัฒนา

จากความคิดเห็นของนักวิชาการดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า กลุ่มมีความสำคัญต่อคุณภาพชีวิต และมีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนอย่างมากมาย กล่าวคือ ชีวิตคนหนีไม่พ้นกลุ่มตั้งแต่แรกเกิดจนตาย กลุ่มเป็นสถาบันที่สนับสนุนการเรียนรู้ การคิด การแก้ปัญหา ฝึกและกำหนดบุคลิกภาพของบุคคล กลุ่มเป็นเครื่องสะท้อนให้บุคคลรู้จักตนเองได้ดีขึ้น กลุ่มช่วยในการสร้างแรงจูงใจให้บุคคลได้ดี กลุ่มสามารถที่จะก่อให้เกิดพลังมหาศาลได้ทั้งดีและเสีย กลุ่มช่วยให้คนพัฒนาหรือเจริญเติบโตทางด้านจิตใจ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลเกิดขึ้นในกลุ่มได้ง่ายกว่า

ในแต่ละบุคคลคนเรานั้นก็จะมีความคิดมากขึ้น และมีเหตุผลดีขึ้นเมื่ออยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม การทำงานในรูปกลุ่มเป็นรากฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย กลุ่มเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ถือเป็นเครื่องมือต่อสู้กับสถานการณ์ต่าง ๆ อีกทั้งยังทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อันเป็นการเพิ่มพลังปัญญาและรวมปัญญาในการจัดการกับปัญหา และริเริ่มสร้างสรรค์กิจกรรมที่ยังประโยชน์ กลุ่มสามารถเพิ่มพลังอำนาจการต่อรองในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทั้งในระดับปฏิบัติและในระดับนโยบายของประเทศ อีกทั้ง กลุ่มเอื้อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอันเป็นเป้าหมายของการพัฒนา

3. สาเหตุของการเข้าร่วมกลุ่ม

ได้มีนักวิชาการหลายท่านกล่าวถึงสาเหตุของการเข้าร่วมกลุ่มไว้ดังต่อไปนี้

เอนเกล (Engle. 1991 : 30) กล่าวถึงสาเหตุที่บุคคลเข้าร่วมกลุ่มว่ามีอยู่ 4 ประการ

คือ

3.1 มีความพึงพอใจในกิจกรรมนั้น (Pleasure from Activities)

3.2 มีความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย (A Feeling of Security)

3.3 เพื่อส่งเสริมสถานภาพของตนเอง (Enhancement of Status)

3.4 เพื่อจุดประสงค์ทางธุรกิจ (For Purposes of Business)

วิศิษฐ์ศักดิ์ ไทยทอง (2528 : 257 – 258) อธิบายว่า สาเหตุที่บุคคลจัดตั้งและเข้าร่วมกลุ่มโดยทั่วไปการที่คนมารวมกลุ่มก็เพราะเขาเห็นว่ากลุ่มจะสามารถสนองความต้องการบางอย่าง หรือหลาย ๆ อย่าง ให้แก่เขาได้ แต่ถ้าจะแยกออกเป็นเหตุผลแล้วก็มีอยู่หลายประการ ดังนี้คือ

3.1 บุคคลนั้นอาจถูกดึงเข้ากลุ่ม โดยบุคคลที่เป็นสมาชิกของกลุ่มนั้นอยู่แล้ว โดยคนที่ถูกดึงจะคาดไว้ล่วงหน้าว่าการที่เขาได้เกี่ยวข้องกับบุคคลนั้นจะได้รับผลดี

3.2 บุคคลนั้นรู้สึกว่าจะมุ่งหมายของกลุ่มนั้นมีผลที่คุ้มค่าและเขารู้สึกว่าการที่เขาเข้าร่วมกลุ่มนั้นจะช่วยให้สามารถบรรลุถึงความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของกลุ่มได้ง่ายขึ้น อันนี้แสดงว่าความต้องการของกลุ่มและความต้องการของบุคคลนั้นต้องการมีความสอดคล้องกัน

3.3 บุคคลนั้นเข้าร่วมกลุ่ม เพราะเขาพอใจที่ได้มีความสัมพันธ์กับสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่ม

3.4 กิจกรรมของกลุ่มเป็นที่ดึงดูดใจให้บุคคลนั้นเข้าร่วมกันเป็นสมาชิก เช่น เข้าร่วมเป็นสมาชิกชมรมว่ายน้ำก็เพราะอยากจะให้ว่ายน้ำให้เป็นหรือให้เก่งขึ้น

3.5 บุคคลนั้นอาจเข้าร่วมกลุ่มเพื่อจุดมุ่งหมายทางอ้อม เช่น นักธุรกิจเข้าร่วมกลุ่มอาหารกลางวัน ไม่ใช่เพื่อการสังคมน่าเป็นวัตถุประสงค์ของกลุ่มแต่เพื่อผลการติดต่อทางธุรกิจเป็นสำคัญ

จรัญ พุฒิมวงค์ (2538 : 12) ได้แสดงความคิดเห็นไว้อีกว่า ปัจจัยที่ทำให้ชาวชนบท เข้ามาร่วมกลุ่มและองค์กร โดยทั่วไปแล้วได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติที่ดีต่อการเข้ากลุ่ม และประโยชน์ที่พึงจะได้รับ คือ

3.1 ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ได้แก่ เงินทุน ความรู้ในการประกอบอาชีพ รายได้ที่เพิ่มขึ้น และการช่วยเหลือด้านการตลาด

3.2 ประโยชน์ทางสังคม ได้แก่ เกียรติยศ ความสัมพันธ์อันดีระหว่างเพื่อนสมาชิก ในกลุ่มด้วยกัน และความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกกลุ่มกับเจ้าหน้าที่

จากความคิดเห็นสรุปได้ว่า สาเหตุของการเข้าร่วมกลุ่มนั้นเพราะว่ากลุ่มสามารถสนองความต้องการบางอย่าง หรือหลาย ๆ อย่าง ให้แก่เขาได้ ทั้งทางตรงหรือทางอ้อม ซึ่งบุคคลอาจถูกดึงหรือสมัครใจเข้าร่วมกลุ่มก็ได้ หรือเพราะเหตุผลบางประการ เช่น มีความพึงพอใจในกิจกรรม มีความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย เพื่อส่งเสริมสถานภาพของตนเอง หรือเพื่อจุดประสงค์ทางธุรกิจ

4. ทฤษฎีบุคลิกภาพของกลุ่มของแคทเทิล

ไพบูลย์ เบ้าเงิน (2539 : 29 – 30) กล่าวว่าทฤษฎีบุคลิกภาพของกลุ่มของแคทเทิล อาศัยหลักการจากทฤษฎีการเสริมแรง คือกฎแห่งผล (Law of Effect) เพื่ออธิบายพฤติกรรมของกลุ่ม แนวคิดในทฤษฎีนี้ประกอบด้วย

4.1 กลุ่มแต่ละกลุ่มจะประกอบด้วยสมาชิกซึ่งมีบุคลิกภาพเฉพาะตัว (Population Traits) ได้แก่ สติปัญญา เจตคติ บุคลิกภาพ

4.2 กลุ่มแต่ละกลุ่มจะมีลักษณะโครงสร้างภายในโดยเฉพาะ (Syntality Traits or Personality Traits) ซึ่งจะทำให้แต่ละกลุ่มมีลักษณะ แตกต่างออกไป บุคลิกภาพของกลุ่มได้แก่ ความสามารถของกลุ่มที่มีอยู่ การกระทำของสมาชิกร่วมกัน การตัดสินใจ ประพฤติกรรม หรือการ แสดงออกของสมาชิก เป็นต้น

4.3 กลุ่มแต่ละกลุ่มจะมีโครงสร้างภายในโดยเฉพาะ (Characteristic of Internal Structure) ซึ่งหมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกและแบบแผน หรือลักษณะในการรวมกลุ่ม เช่น มีการแสดงบทบาทตำแหน่งหน้าที่ มีการสื่อสารระหว่างสมาชิก เป็นต้น

4.4 การเปลี่ยนแปลงบุคลิกของกลุ่ม (Dynamic of Syntality) หมายถึง การแสดง กิจกรรมหรือความร่วมมือของสมาชิกในกลุ่มเพื่อจุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง การกระทำ ของสมาชิกจะมีจุดมุ่งหมาย 2 ประการ คือ

4.4.1 คงรักษาการร่วมกลุ่มกันของสมาชิก (Maintenance Synergy) หมายถึง การรักษาความร่วมมือของสมาชิกเพื่อให้มีความสัมพันธ์เป็นไปอย่างราบรื่นและก่อให้เกิด ความสามัคคีความร่วมมือร่วมใจกัน

4.4.2 ทำให้การร่วมกลุ่มมีประสิทธิภาพ (Effective Synergy) คือ การที่สมาชิก มุ่งทำให้กิจกรรมบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

5. ทฤษฎีสัมฤทธิ์ผลของกลุ่มของสต็อคคิลล์ (A Theory of Group Achievement)

ไพบูลย์ เบ้าเงิน (2539 : 30 – 31) ยังได้อธิบายองค์ประกอบของทฤษฎีสัมฤทธิ์ผล ของกลุ่มของสต็อคคิลล์ ไว้ว่ามี 3 ประการ คือ

5.1 สิ่งที่สมาชิกร่วมกัน (Member input) เมื่อบุคคลอยู่ร่วมกันจะเกิดผลดังนี้

5.1.1 มีการแสดงออกหรือมีการปฏิบัติงาน (Performance)

5.1.2 มีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) เกิดขึ้น

5.1.3 มีการคาดหวัง (Expectations)

5.2 ตัวแปรเป็นสื่อกลาง (Mediating Variables) เปรียบเทียบได้กับกระบวนการ แปรเปลี่ยนสิ่งทีสมาชิกร่วมกันให้เป็นผลผลิตหรือสิ่งนำออก (Group Output) ตัวแปรต่างประกอบด้วย สิ่งต่อไปนี้

5.2.1 โครงสร้างอย่างเป็นทางการ (Formal Structure) คือ สิ่งทีคาดหวังจากการ มีปฏิสัมพันธ์ของสมาชิก เช่น การกำหนดตำแหน่งให้แก่สมาชิกแต่ละคนให้มีสถานภาพ (Status) หน้าที่ (Function) วัตถุประสงค์และปทัสถานตามที่ควรจะเป็น เพื่อให้สมาชิกปฏิบัติและมีปฏิกิริยา ตามทีคาดหวังและทำให้เป็นผลของการทำงานเป็นจริงขึ้นมาได้

5.2.2 โครงสร้างของบทบาท (Role Structure) คือ โครงสร้างของกลุ่มทีเชื่อว่า จะมียู่ภายในสมาชิกและคน สมาชิกของแต่ละคนมีบทบาทของตนอย่างเต็มที่ บทบาทดังกล่าว คือ ความรับผิดชอบ อำนาจหน้าที่ และการดำเนินงาน ตามตำแหน่งหน้าที่ทีได้รับมอบหมาย

5.3 สิ่งนำออกของกลุ่มหรือผลผลิตของกลุ่ม (Group Output) หรือสัมฤทธิ์ผลของกลุ่ม (Group Achievement) ผลทีได้จากสิ่งทีสมาชิกร่วมกันและแปรเปลี่ยนด้วยกระบวนการทีเรียกว่า ตัวแปร สื่อกลาง สิ่งนำออกของกลุ่มนี้อยู่มาเป็น 3 ลักษณะ คือ

5.3.1 ผลผลิตหรือผลของการทำงาน (Productivity)

5.3.2 ขวัญ (Morale)

5.3.3 ความสามัคคี (Cohesion) หรือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่ม

จากทฤษฎีเกี่ยวกับกลุ่ม พอจะสรุปปัจจัยทีมีผลให้คนเข้าร่วมกลุ่มได้ดังนี้

5.1 ความพึงพอใจในกิจกรรม

5.2 ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย

5.3 จุดมุ่งหมายของกลุ่มและจุดมุ่งหมายของบุคคลมีความสอดคล้องกัน

5.4 พึงพอใจทีจะมีความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ

5.5 ความคาดหวังของสมาชิก

5.6 มีจุดมุ่งหมายทางธุรกิจ

5.7 ประโยชน์ทางสังคม

5.8 ต้องการป้องกันและแก้ไขปัญหาค่าที่จะเกิดขึ้นกับตนเองและส่วนรวม

5.9 ต้องการพัฒนาศักยภาพของตนเองทั้งทางร่างกาย และจิตใจ

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

คนเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสามารถและพลังอันซ่อนเร้นแฝงอยู่ อันได้แก่กำลังความคิดแรงงาน ฝีมือ หรือทักษะ ซึ่งพลังเหล่านี้ถ้าได้รับการขุดค้นและนำมาใช้ประโยชน์แก่ชุมชนก็จะสามารถบันดาลความสำเร็จทั้งปวงให้แก่ชุมชนได้ กรมการพัฒนาชุมชนเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีบทบาทในการพัฒนา คน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี และสิ่งแวดล้อมดี ตามความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ด้วยการสนับสนุนส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเอง ครอบครัว และชุมชน การให้การศึกษาและพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของประชาชนให้สามารถพึ่งตนเองได้ทั้งในด้านจิตใจ สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม มุ่งเน้นการพัฒนาคนผ่านระบบกลุ่ม โดยมีกิจกรรมพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ เป็นเครื่องมือดำเนินการตามหลักและวิธีการพัฒนาชุมชนที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา นำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน ประชาชนมีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม

กรมการพัฒนาชุมชน มีภารกิจสำคัญ ในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก/วิสาหกิจชุมชน มุ่งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนในชนบทรวมตัวกันระดมเงินออมเพื่อจัดตั้งกองทุนของชุมชนในรูปแบบ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านเงินทุนประกอบอาชีพหรือใช้จ่ายยามเดือดร้อนจำเป็น โดยการบริหารจัดการของสมาชิกและช่วยเหลือแบ่งปันกัน ในชุมชน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจัดตั้งครั้งแรกเมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2517 ที่ตำบลขัวมุง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ภายใต้ปรัชญา ใช้หลักการออมทรัพย์เป็นอุปกรณ์ในการพัฒนา งานที่ทำการพัฒนามนุษย์ ไม่มีงานใดที่มีคุณภาพ มีคุณค่า และมีเกียรติ ศักดิ์ศรีเท่างานพัฒนาชุมชน ก็เพราะสอนให้คนรู้จักพึ่งตนเอง ในเรื่องของวัฒนธรรมค่านิยม

งานพัฒนาชุมชนจึงเป็นงานที่สอนให้คนพึ่งพาตัวเองได้ในที่สุด โดยประการแรกนั้น คือ การให้ความรู้แก่ประชาชน(Education For Development) ให้การศึกษาเพื่อการพัฒนาคนให้คนสามารถดำเนินกิจกรรมตัวเองได้ ร่วมดำเนินงานซึ่งกันและกันได้ และสามารถพึ่งพาตัวเองได้ในที่สุด และพึ่งพาซึ่งกันและกันได้ ในที่สุด เป้าหมายสุดท้ายคือ ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข ไม่ใช่อยู่ดีกินดีแต่อยู่ดีมีสุข (ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. ออนไลน์. 2551)

จากการที่ ศ.ดร.ยุวัฒน์ วุฒิเมธี อดีตอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน ได้ศึกษาและทำงานในการพัฒนาชุมชนมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานท่านได้จัดทำหนังสือ คู่มือ และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตไว้มากมายหลายเรื่องผู้จัดทำงานวิจัยจึงได้รวบรวมสาระที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตที่ทางกรมการพัฒนาชุมชนได้จัดพิมพ์เผยแพร่ดังต่อไปนี้

1. ความหมาย

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต คือ การรวมตัวกันของประชาชนในการช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านเงินทุน โดยการประหยัดทรัพย์ แล้วนำมาสะสมรวมกันทีละเล็กละน้อยอย่างสม่ำเสมอเพื่อใช้เป็นทุนสำหรับสมาชิกที่มีความจำเป็น/เดือดร้อน กู้ยืมไปใช้ในการลงทุน พัฒนาอาชีพ หรือเพื่อสวัสดิการของครอบครัว เป็นกระบวนการรวมคนทุกระดับ โดยมีหลักการและอุดมคติเดียวกันในการที่จะระดมเงินเพื่อช่วยเหลือและหรือแก้ปัญหาความเดือดร้อนของสมาชิกกลุ่ม ทั้งในด้านการประกอบอาชีพ และสวัสดิการของครอบครัว

2. วัตถุประสงค์

เพื่อใช้เงินในการพัฒนา คน สังคม และเศรษฐกิจ ดังนี้

2.1 การพัฒนาคน เพื่อเป็นการพัฒนาให้สมาชิกมีคุณธรรม 5 ประการ คือ

2.1.1 มีความซื่อสัตย์

2.1.2 มีความเสียสละ อดทน และทนอด

2.1.3 มีความรับผิดชอบต่อตนเอง และเพื่อนสมาชิก

2.1.4 มีความเห็นอกเห็นใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

2.1.5 มีความไว้วางใจ

2.2 การพัฒนาสังคม

2.2.1 ส่งเสริมและปลูกฝังประชาธิปไตย

2.2.2 ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคี

2.2.3 ส่งเสริมการพัฒนาความเป็นคนที่ดี

2.3 การพัฒนาเศรษฐกิจ

2.3.1 ส่งเสริมการระดมทุนในหมู่บ้าน / ตำบล

2.3.2 ส่งเสริมการพัฒนาอาชีพของสมาชิกให้ครบวงจร จนทำให้ไปสู่อาชีพหลัก

โดยฝึกฝนให้สมาชิกให้รู้จักออม การวางแผนการใช้จ่ายเงินของตนเอง และเงินกู้ของกลุ่มอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ

2.3.3 ส่งเสริมการเป็นนักธุรกิจขนาดย่อมให้เกิดขึ้นในทุกชุมชนในชนบท เพื่อปูพื้นฐานการประกอบธุรกิจขนาดดังกล่าวต่อไป

3. หลักการดำเนินงาน

การดำเนินงานยึดหลักความเท่าเทียมกันและความเสมอภาคของสมาชิก คือ

- 3.1 บุคคลทุกเพศวัย อาชีพ สามารถสมัครเข้าเป็นสมาชิกได้
- 3.2 สมาชิกทุกคนจะต้องเสียค่าธรรมเนียมแรกเข้าตามระเบียบข้อตกลงของกลุ่ม
- 3.3 สมาชิกทุกคนได้รับสิทธิและมีความเสมอภาคกัน ดังนี้
 - 3.3.1 การปฏิบัติหน้าที่ของตนที่มีต่อกลุ่ม
 - 3.3.2 รับบริการจากกลุ่ม
 - 3.3.3 ถูกทำโทษจากกลุ่ม หากไม่ทำตามระเบียบที่กำหนดไว้
 - 3.3.4 ไม่ได้รับสิทธิใด ๆ ไม่ว่าเป็นกรรมการหรือสมาชิกกลุ่ม

4. ประเภทของสมาชิก

4.1 สมาชิกสามัญ

4.1.1 สมาชิกก่อตั้ง หมายถึง สมาชิกที่มีความสนใจ และศรัทธาของกลุ่มเพื่อการผลิต รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ฯ ขึ้น ซึ่งอาจจะประกอบด้วยสมาชิก 20 – 30 คน ซึ่งกรรมการพัฒนาจะให้สมุดสัจจะสะสมโดยไม่คิดมูลค่า

4.1.2 สมาชิกสมทบ หมายถึง สมาชิกที่มีความสนใจ และศรัทธาในหลักการของกลุ่มออมทรัพย์ฯ ที่จัดตั้งในหมู่บ้านหรือตำบลที่ตนอยู่ จึงสมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม เราเรียกว่าสมาชิกสมทบ จะต้องผ่านการทดลองส่งสัจจะไม่น้อยกว่า 3 เดือน ถ้ามีสัจจะที่เชื่อถือได้จึงรับเป็นสมาชิกถาวรของกลุ่มต่อไป ซึ่งสมาชิกสมทบนั้นจะต้องเสียค่าสมัคร ค่าธรรมเนียม และค่าสมุดสะสมด้วย

4.2 สมาชิกวิสามัญ หมายถึง กลุ่มอาชีพต่าง ๆ ที่มีในหมู่บ้าน ตำบล ที่มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เช่น กลุ่มเลี้ยงไก่ กลุ่มเลี้ยงสุกร กลุ่มจักสาน กลุ่มทอผ้า ฯลฯ กลุ่มเหล่านี้สมัครเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ฯ โดยประธานกลุ่มเป็นผู้สมัครในนามของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ สมาชิกถือสัจจะสะสมทรัพย์ผ่านกลุ่มอาชีพ โดยประธานกลุ่มนั้น ๆ เป็นผู้นำฝากเงินรายเดือนหรือเป็นเป็นผู้ยื่นขอกู้จากเงินจากกลุ่มออมทรัพย์ฯ ในนามของกลุ่ม

4.3 สมาชิกกิตติมศักดิ์ คือ ข้าราชการ คหบดี ผู้มีฐานะร่ำรวย สนใจและศรัทธาในการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต สมัครเป็นสมาชิกกลุ่มได้ แต่ขอกู้เงินจากกลุ่มไม่ได้ แต่มีสิทธิรับเงินปันผลเฉลี่ยคืน และบริการอื่น ๆ จากกลุ่มได้

5. หลักการบริหารงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

การบริหารงานมีคณะกรรมการบริหารงานคณะหนึ่ง ซึ่งสมาชิกกลุ่มเป็นผู้เลือกตั้ง เพื่อนสมาชิกที่มีคุณสมบัติ มีความรู้ ความเสถียร ชื่นมาทำงานแทนสมาชิกทุกคนเรียกว่าคณะกรรมการบริหาร มีจำนวน 14 – 34 คน ประกอบด้วยคณะกรรมการ 4 คณะ ได้แก่

5.1 คณะกรรมการอำนวยการ

5.2 คณะกรรมการเงินกู้

5.3 คณะกรรมการตรวจสอบ

5.4 คณะกรรมการส่งเสริม

คณะกรรมการทั้ง 4 คณะ จะต้องนัดประชุมกันอย่างน้อยทุก 3 เดือน เพื่อปรึกษา แก้ไขปัญหาพร้อมกัน และทำหน้าที่ของตนในแต่ละเดือน เดือนละ 1 ครั้ง อีกทั้งเพื่อพัฒนาสมาชิก ให้รู้จักการเป็นผู้นำทุก ๆ ปี คณะกรรมการทุกคนจะหมุนเวียนกันลาออกตามมารยาท เพื่อเปิดโอกาสให้สมาชิกคนอื่น ๆ ได้เข้ามาเป็นคณะกรรมการผลัดเปลี่ยนกันไป กรรมการคนหนึ่ง ๆ ไม่ควรอยู่ในตำแหน่งเกินไป ควรอยู่ในระหว่าง 3 – 5 ปี เพื่อเป็นการฝึกสมาชิกทุกคนให้มีความรู้ ความสามารถ และฝึกลักษณะผู้นำที่ดีแก่สมาชิก

6. การเงินของกลุ่ม

6.1 เงินทุน ได้จาก

6.1.1 ค่าธรรมเนียมแรกเข้าของสมาชิก และค่าสมัครตามระเบียบของกลุ่ม

6.1.2 เงินสะสมสะสมรายเดือนของสมาชิกจะผลัดเป็นค่าหุ้นของสมาชิก

6.1.3 เงินฝากพิเศษ เงินกู้

6.1.4 เงินอุดหนุนและเงินทุนหมุนเวียนจากทางราชการและองค์กรอื่น ๆ

6.1.5 เงินรายได้อื่น ๆ

6.2 การเก็บรักษาเงินทุน ฝากธนาคาร

6.2.1 บัญชีเงินฝากประจำ ได้แก่

1) เงินฝากสะสมสะสม

2) เงินค่าหุ้นพิเศษ

3) เงินกู้ยืมจากเงินทุนหมุนเวียนพัฒนาการชุมชน

4) เงินบริจาค

6.2.2 บัญชีเงินฝากสะสมทรัพย์หรือเพื่อเรียก ได้แก่

1) เงินฝากพิเศษ

2) ค่าสมัครและค่าธรรมเนียมแรกเข้า

3) ค่าบริการต่าง ๆ

4) ค่าปรับ

7. กิจกรรมของกลุ่ม

7.1 การให้กู้ยืม

7.1.1 กู้จากกลุ่ม ได้แก่

1) กู้ฉุกเฉิน เพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อน

2) กู้สามัญ เพื่อลงทุนประกอบอาชีพ แยกเป็น

(1) กู้เป็นตัวเงิน

(2) กู้เป็นวัสดุ (ตามที่กลุ่มมีกิจกรรมสำหรับบริการสมาชิก)

(3) กู้ในรูปบริการทางวิชาการ

3) กู้สามัญ เพื่อแก้ปัญหาที่มีระยะเวลายาวนานกว่าการกู้ฉุกเฉิน เช่น เพื่อปลดปล่อยหนี้สิน ใถ่ถอนจำนองจำนำทรัพย์สิน และความเดือดร้อนต่าง ๆ

7.1.2 กู้จากธนาคาร

7.2 ศูนย์สาธิตการตลาด

7.3 กิจกรรมผู้สูงอายุ

7.4 กิจกรรมธนาคารข้าว

กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต

กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตได้มีจุดเริ่มต้นที่ภาคตะวันออกของประเทศไทยโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ริเริ่มศึกษาและพัฒนาโดยการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคน พัฒนาชุมชน ให้เข้มแข็งยั่งยืน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต คือพัฒนาคนให้มีความมั่นคงในชีวิตตั้งแต่แรกเกิดจนถึงตาย ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ดังต่อไปนี้

1. ประวัติความเป็นมา

แนวคิดเรื่องการออมทรัพย์แบบพัฒนาครบวงจรชีวิตที่มีต้นสำนักมาจากครูชบ ยอดแก้ว แห่งจังหวัดสงขลา ได้ถูกนำมาผสมผสานกับแนวทางคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า โดยพระอาจารย์สุบิน ปณีโต ทำให้ที่จังหวัดตราดเกิดกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ขึ้นมากมาย แนวคิดนี้ได้เติบโตออกไปอย่างกว้างขวางทั่วทั้งจังหวัดจันทบุรี เมื่อพระอาจารย์มนัส ขันดิษฐ์โม นำแนวคิดนี้มาประยุกต์กับแนวทางการรวมพลังปัญญาเพื่อแก้ไขปัญหาของชาวบ้านด้วยตนเอง (สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม. 2545 : 2)

พระอธิการมนัส ชันดิษฐ์โม (อัมรัตน์) เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ทอง หมู่ 2 ตำบลแสง อำเภอมือง จังหวัดจันทบุรี ได้มีโอกาสสนทนาร่วมกับพระอาจารย์สุบิน ปณีโต วัดไผ่ล้อม อำเภอมือง จังหวัดตราด จึงได้แนวความคิดในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการทางระดมเงิน การออม การจัดการกับกองทุนสวัสดิการ มีการรวมกลุ่มของคนในชุมชนเพื่อร่วมคิด ร่วมทำ โดยมีสัจจะวาจา เป็นกฎ กติกา และใช้ชื่อว่า กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต โดยมาตั้งที่บ้านเกิดของท่านเป็นกลุ่มแรก ณ ศาลาบ้านพลูยาง หมู่ 5 ตำบลสิพยา อำเภอกาฬ จังหวัดจันทบุรี เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2539 มีสมาชิกร่วมก่อตั้งทั้งหมด 108 คน มีเงินสะสมแรกเข้า 6,810 บาท จึงร่วมกันกำหนดให้ทุกวันที่ 10 ของเดือนเป็นวันทำการของกลุ่ม เมื่อครบรอบปีคือทุกวันที่ 10 มีนาคม จะมีการประชุมใหญ่ เพื่อสรุปยอดเงินทั้งหมด ทั้งยอดเงินสะสม ยอดเงินกู้ และยอดเงินสวัสดิการ พร้อมทั้งปันผลกำไรให้แก่สมาชิก และร่วมกันแสดงความคิดเห็นการบริหารกลุ่ม ตอนเช้าสมาชิกต้องหิ้วปิ่นโตมีอาหารหวานคาวมาทำบุญร่วมกัน เพื่อให้สมาชิกมีความใกล้ชิดกับวัดมากยิ่งขึ้นซึ่งปัจจุบันชาวบ้านเริ่มห่างจากวัดกันไปทุกที จึงใช้กลุ่มสัจจะฯ เป็นตัวช่วยดึงคนให้เข้าวัดด้วย

2. หลักการบริหารกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ

กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ มีหลักการบริหารกลุ่มคือ ยึดหลักความเท่าเทียมกัน มีวัดเป็นศูนย์กลางของการบริหาร เป็นการบริหารแบบมีส่วนร่วมได้แก่ บ้าน วัด โดยร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมพัฒนา ร่วมแก้ปัญหา ยึดหลักการบริหารแบบแบ่งปันช่วยเหลือ เอื้ออาทร กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โปร่งใส และตรวจสอบได้ ดังมีรายละเอียดนี้

2.1 หลักแนวคิดในการจัดตั้งกลุ่ม

2.1.1 หลักธรรมของพระพุทธศาสนา

2.1.2 หลักเศรษฐกิจพอเพียง

2.1.3 หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ

2.1.4 หลักประชาธิปไตย

2.2 วัดอุปประสงค์

วัดอุปประสงค์ของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ 3 ข้อ ดังนี้

2.1.1 พัฒนาคณะให้มีคุณธรรมและยอมรับการปกครองระบบประชาธิปไตยโดย

มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

2.2.2 พัฒนาจิต เศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมไทย และสิ่งแวดล้อม เน้นการทำงานพื้นฐานอาชีพ เพื่อความมั่นคงของสังคมไทยในชนบท

2.2.3 พัฒนาคอนให้มีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บทุกชนิด เน้นอนามัยส่วนบุคคลและอนามัยสิ่งแวดล้อม

อีกทั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตยังมีการพัฒนา คน โดยปลูกฝังฝึคนิสัยให้เกิดธรรม 7 ประการ คือ

- 2.2.1 พึ่งตนเอง มีความสามัคคี เสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมไม่เห็นแก่ตัว
- 2.2.2 มีวินัยในตนเองมุ่งมั่นในการทำงานให้สำเร็จ
- 2.2.3 ให้อภัยกันเพียร ซื่อสัตย์ ประหยัด และอดทน
- 2.2.4 ให้อริจักษุคิด วิचारณ์ และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล
- 2.2.5 ให้มีขันติธรรมต่อคำวิจารณ์ รู้ถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลหรือหมู่เหล่า
- 2.2.6 ให้น้ำใจเป็นนักกีฬา รู้จักยกย่องผู้อื่น
- 2.2.7 ให้ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ โดยรู้จักการเป็นผู้ให้ ผู้รับ ผู้นำ และผู้ตามที่ดี

2.3 เป้าหมาย

กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ วางเป้าหมายไว้ดังนี้

- 2.3.1 สร้างกองทุนในหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง
- 2.3.2 จัดสวัสดิการชุมชน ค่ารักษาพยาบาล ค่าฌาปนกิจ ทุนการศึกษา
- 2.3.3 ให้พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน
- 2.3.4 พัฒนาคอน
- 2.3.5 สร้างชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ (พระมนัส ขันติธัมโม. ม.ป.ป. : 1 – 5)

2.4 ผลประโยชน์ที่สมาชิกจะได้รับจากกลุ่มฯ

- 2.4.1 ฝึกฝนให้อริจักษุประหยัดและออมทรัพย์สะสมเป็นประจำ
- 2.4.2 มีแหล่งเงินทุนและเงินกู้เพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อน
- 2.4.3 เงินปันผลจากเงินสะสม และจากกิจกรรมของกลุ่มที่สมาชิกมีส่วนร่วม
- 2.4.4 บริการจากกิจกรรมของกลุ่ม
- 2.4.5 บริการทางวิชาการของกลุ่ม (กรมการพัฒนาชุมชน. 2534 : 61 – 67)

2.4 หลักเกณฑ์เงื่อนไขการเป็นสมาชิกกลุ่มฯ

หลักเกณฑ์เงื่อนไขการเป็นสมาชิกกลุ่มฯ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารการอบรม ในการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตที่พระอาจารย์สุบิน ปณีโต ได้จัดทำขึ้น ซึ่งปัจจุบันอาจมีการปรับเปลี่ยนไปบ้างแต่หลักเกณฑ์เงื่อนไขการเป็นสมาชิกที่สำคัญ ก็ยังคงมีสาระดังต่อไปนี้

2.4.1 สมาชิกต้องเป็นคนในหมู่บ้านหรืออยู่ในชุมชนนั้น อย่างน้อย 1 ปีเต็ม ยกเว้นที่ปรึกษา

2.4.2 การจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการไม่น้อยกว่า 5 คน (คณะกรรมการมีอายุวาระ 1 ปี สิ้นปีเลือกคณะกรรมการใหม่ คนเก่าสามารถรับเลือกเข้ามาเป็นคณะกรรมการในวาระใหม่ได้)

2.4.3 สมาชิกต้องสะสมเงินประจำเดือนอย่างน้อย 10 บาท อย่างมาก 100 บาท จะลดหรือเพิ่มเงินฝากได้เมื่อครบรอบปีนผล (ครบปีของการตั้งกลุ่ม) สมาชิกเงินสะสมต่ำกว่า 30 บาท ต่อเดือน มาขอกู้เงินต้องพิจารณาให้กู้ทีหลังทุกๆ ครั้งไป

2.4.4 สมาชิกกู้เงินได้บัญชีละ 1,000 บาท (โดยสมมุติ) ผ่อนส่งไม่เกิน 10 เดือน และไม่ต้องเสียดอกเบี้ย แต่ต้องเสียดำบำรุงร้อยละ 2 ต่อเดือน (แล้วแต่จะตกลง) ในระบบผ่อนส่ง เงินต้นพร้อมเงินค่าบำรุงทุกเดือน

2.4.5 ในวันประชุมและส่งเงินประจำเดือน สมาชิกไม่สามารถส่งเงินได้ (ขาดส่ง) ต้องเสียดำปรับบัญชีละ 10-20 บาท ค่าปรับนี้จะนำส่งกองทุนสวัสดิการ

2.4.6 สมาชิกจะกู้ใหม่ได้จะต้องชำระบัญชีเก่าให้หมดก่อน

2.4.7 การพิจารณาให้กู้ คณะกรรมการจะพิจารณาให้กู้ตามความจำเป็น ตามลำดับความสำคัญดังนี้ 1) เจ็บป่วย 2) เสียดำบำรุงการศึกษา 3) อื่น ๆ หากมีผู้กู้หลายราย และมีเงินกู้ไม่พอให้ตกลงกันแบบพี่น้อง

2.4.8 ครบ 12 เดือน จะต้องแบ่งเงินปันผลตามหุ้นโดยคิดหุ้นละ 10 บาท จัดสัดส่วนดังนี้ 50 % ของเงินค่าบำรุงทั้งหมดปันผลตามหุ้น อีก 50 % นำส่งเข้ากองทุนสวัสดิการ พร้อมทั้งจัดสรรค่าตอบแทนให้คณะกรรมการ ผู้ทำงาน โดยเริ่มจากปีที่ 2 ด้วยความเห็นชอบจากมติที่ประชุมของสมาชิก

2.4.9 เมื่อเงินเหลือจากการกู้ยืมแล้วต้องนำฝากสถาบันการเงิน เช่น ธนาคาร หรือสหกรณ์ได้

2.4.10 สมาชิกเข้าใหม่จะกู้เงินได้ต้องรอครบ 3 เดือน จึงจะมีสิทธิกู้ได้ครั้งหนึ่งของรุ่นพี่

2.4.11 สมาชิกกลุ่มสัจจะฯ เป็นสมาชิกครบ 12 เดือน จึงสามารถรับสิทธิต่าง ๆ ตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มฯ จากกองทุนสวัสดิการ สมาชิกใหม่ได้รับสิทธิครั้งหนึ่งของรุ่นพี่ เช่น รุ่นสองได้ครั้งหนึ่งของรุ่นหนึ่ง เป็นต้น

2.4.12 สมาชิกกลุ่มสัจจะฯ เมื่อออกจากกลุ่มไปแล้วไม่ว่ากรณีใด ๆ จะหมดสิทธิรับบริการจากกองทุนสวัสดิการทันที และจะมีสิทธิสมัครเป็นสมาชิกใหม่ได้ ต้องเกินสามปีขึ้นไป

2.4.13 สมาชิกกลุ่มต่างๆ จะถอนเงินสะสมคืนได้ เมื่อมีเงินสะสมเกิน 10,000 บาท ขึ้นไป โดยถอนคืนได้เพียงครั้งหนึ่งเท่านั้น

2.4.14 คณะกรรมการทำบัญชีจะได้รับคำตอบแทนโดยเริ่มจากปีที่ 2 ของการตั้งกลุ่มตามฐานะทางการเงิน โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ

2.4.15 กลุ่มต่างๆ จะสะสมทรัพย์ รับสมาชิกได้เพียง 4 รุ่นเท่านั้น แล้วปีถัดไป หากมีสมาชิกลาออกให้ชื้อหุ้นได้ หากมีการรับสมาชิกเกินกว่ากฎเกณฑ์ให้คณะกรรมการเสนอต่อที่ประชุม สมาชิกของกลุ่มต่างๆ จะสะสมทรัพย์ฯ เพื่อขอความเห็นชอบในการรับสมาชิกใหม่ (ที่เกินจากรุ่น 4)

2.4.16 ผู้ที่สมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มต้องอยู่ร่วมประชุมใหญ่ในวันสิ้นปี เพื่อแต่งตั้งคณะกรรมการ พร้อมร่วมแสดงความคิดเห็นต่างๆ ทั้งต้องอยู่ฟังหลักการที่ทางกลุ่มได้เสนอขึ้นใหม่ ในกรณีที่มีปัญหาเกิดขึ้นในกลุ่ม โดยจะต้องมีผู้ใหญ่ในครอบครัวที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกมาร่วมประชุมด้วย อย่างน้อย 1 คน ถ้าไม่อยู่แม้แต่คนเดียว ถือว่าครอบครัวนั้นความประสงค์จะไม่เป็นสมาชิกต่อไป ถ้าหากครอบครัวใดไม่มีหนี้สิน ให้ถอนหุ้นคืนได้ หรือให้คณะกรรมการพิจารณา ขายหุ้นให้ผู้อื่นได้ โดยสมาชิกในครอบครัวนั้นไม่มีข้ออ้างใด ๆ ทั้งสิ้น

2.4.17 หากมีเรื่องอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากกฎเกณฑ์นี้ให้สมาชิกและคณะกรรมการช่วยกันพิจารณาเป็นเรื่อง ๆ ไป (พระสุบิน ปณีโต, 2544 : 13 – 14)

3. ขั้นตอนในการตั้งกลุ่มต่างๆ จะสะสมทรัพย์ฯ

ในการตั้งจัดตั้งกลุ่มต่างๆ นั้นมักจะพบอุปสรรคและปัญหาหลากหลายกันไป เพราะในการให้ชาวบ้านมารวมเงินกันนั้นมีเงื่อนไขและที่มาไม่เหมือนกันอุปสรรคเบื้องต้นที่พบก็คือบางหมู่บ้านเคยมีกลุ่มมาก่อนแต่ล้มเลิกไปก็ต้องพูดคุยถึงรูปแบบการทำที่ผ่านมาและชี้ข้อบกพร่องแล้วเสนอแนวทางแก้ไขจึงจะชวนตั้งกลุ่มใหม่ได้แต่อย่างไรก็ตามขั้นตอนในการตั้งกลุ่มต่างๆ นั้นมีวิธีที่ชัดเจนเป็นลำดับดังนี้

3.1 การชี้แจงให้ชาวบ้านเข้าใจถึงปัญหามันเมืองโดยชี้ให้เห็นว่าปัญหามันเมืองปัญหามันหมู่บ้านว่าเป็นอย่างไร ถูกเอารัดเอาเปรียบอย่างไร หรือเสียเปรียบอย่างไร ถ้าไม่รวมตัวกันในอนาคตจะเสียเปรียบมากขึ้นเรื่อยๆ ในการทำความเข้าใจประเด็นนี้สามารถยกนิทานเรื่อง “เสือกับวัว” มาประกอบดังนี้ มีวัวอยู่ 100 ตัว หากกินอยู่ในหมู่บ้าน อยู่มาวันหนึ่งเสือกเข้ามาในหมู่บ้านพอวัวเห็นเสือก จำฝูงก็ตะโกนบอกฝูงวัวทั้งหลายให้วิ่งหนีไม่คิดสู้ ในที่สุดก็ถูกเสือกจับกินไปวันละตัวทุก ๆ วันจนเหลือเพียง 10 ตัว ในที่สุดวัว 10 ตัว ที่เหลือก็กลับมาคิดกันว่า เราตัวใหญ่กว่าเสือกมีเขาเป็นอาวุธ ในขณะที่เสือกซึ่งตัวเล็กกว่าเรามีเขี้ยวและความไวเป็นอาวุธ ถ้าสู้กันตัวต่อตัวอาจสู้เสือกไม่ได้ แต่ถ้าเรารวมตัวกันต้องสู้เสือกได้แน่นอน ว่าแล้ววัวที่เหลือก็วางแผนเพื่อสู้เสือกโดยให้วัว 4

ตัว วิ่งเข้าไปชนขาเสื้อทั้ง 4 ข้าง พอเสื้อล้มลง ตัวที่เหลือก็ให้เข้าไปรุมกันชีวิต วันรุ่งขึ้นตัวก็ออกมา
 กินตามปกติ เสื้อออกมารอเพื่อจับตัวกินตามปกติเช่นกัน แต่พอเสื้อเดินเข้ามาตัวก็ไม่ถอย ตัว 4 ตัว
 วิ่งเข้าไปชนขาเสื้อจนเสื้อล้มลงตัวที่เหลือก็เข้าไปรุมชีวิตท้องเสื้อจนไส้ทะลัก เสื้อก็ตายในที่สุด
 นิทานเรื่องนี้สามารถตั้งคำถามได้ว่า ในหมู่บ้านเราใครคือวัว? และใครคือเสื้อ? ชาวบ้านคือวัว และ
 นายทุนต่าง ๆ คือเสื้อ แล้วชี้ให้เห็นต่อไปอีกว่า ที่ผ่านมามีใครมีเงินเหลือก็นำไปฝากธนาคาร ใครขาด
 เงินก็ไปกู้ธนาคาร กู้นายทุนนอกระบบ การนำเงินไปฝากธนาคารเขาจ่ายดอกเบี้ยให้กับเรา
 เพียงเล็กน้อย แต่เราต้องเสียค่ารถค่าราในการเดินทาง ตอนไปกู้ก็เช่นกันเขาคิดดอกเบี้ยจากเราแพง
 ขึ้นซึ่งดอกเบี้ยที่เราเสียไปก็ไม่เคยมีผลกลับมาหาเราเลย เสียแล้วเสียเลย เราเจ็บป่วยธนาคารก็ไม่เคย
 มาดูแลช่วยเหลือ อย่างดีถ้าตายลงไปธนาคารอาจให้มอเตอร์ไซด์ส่งพวงหรือมาให้สักพวงก็เท่านั้น
 คำถามต่อไปคือว่า เมื่อในหมู่บ้านมีทั้งคนมีเงินเหลือใช้ มีทั้งคนมีเงินไม่พอใช้ ทำไมเราไม่ช่วย
 กันเอง ทำไมเราต้องนำเงินไปช่วยคนนอก ไปช่วยธนาคาร คนที่ร่ำรวยก็คือธนาคาร คนที่ยากจนลง
 ก็คือพวกเราด้วยกันเองหากเราปล่อยให้เป็นอย่างนี้ต่างคนต่างอยู่อย่างนี้พวกเราจะเป็นเหมือนวัวที่
 ถูกเสื้อกินไปวันละตัว ๆ แต่ถ้าบรรดาวัวทั้งหลายมารวมกลุ่มกัน ทั้งมีทั้งเงิน มาตั้งกลุ่มร่วมกัน คนมี
 ก็สะสมเงินมากหน่อย คนจนก็สะสมน้อยหน่อยตามกำลัง เงินที่รวมกันได้ ก็นำไปช่วยกันเอง
 ในหมู่บ้านในชุมชนคนฝากก็ได้เงินปันผลคนกู้ก็ได้เงินไปใช้ในสิ่งที่จำเป็นเพียงเสียค่าบำรุงให้กับ
 กลุ่มซึ่งค่าบำรุงก็ไม่ได้นำไปไหนนำไปจัดสรรเป็นสวัสดิการให้กับสมาชิกทุกคนเช่น
 ค่ารักษาพยาบาล ค่าคลอดบุตร ตายไปมีค่ามรดก ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีค่ามากกว่าพวงหรือที่ธนาคาร
 นำมาให้หลายเท่า นี่คือการไม่ยอมแพ้เสื้อ เป็นการหันหน้าสู้เสื้อ

3.2 ใช้เศรษฐศาสตร์แนวพุทธในการแก้ปัญหา โดยต้องใช้ธรรมนำเงิน ทุกคนต้อง
 หันหน้ามาทำบุญร่วมกัน ซึ่งการทำบุญนั้นสามารถทำได้โดยการนำเงินมาฝากรวมกันและให้คนกู้
 เพราะการที่คนตกทุกข์ได้ยากเผชิญกับปัญหาต้องการที่พึ่ง ซึ่งกลุ่มสามารถเป็นที่พึ่งได้เรียกว่า
 ได้ทำบุญร่วมกัน ดังนั้นเมื่อคนมากู้เงินที่ฝากไว้ไปประกอบอาชีพ ไปใช้หนี้ ไปลงทุนค้าขายหรือ
 อะไรก็แล้วแต่ ก็เป็นการสงเคราะห์เขาจึงเป็นการทำบุญ นำหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธมาเป็น
 แนวทางโดยหลักธรรมบอกว่า “เมื่อได้ทรัพย์มาแล้ว ต้องแบ่งเป็น 4 ส่วน” คือ

3.2.1 เลี้ยงตัวเองและครอบครัวให้เป็นสุข

3.2.2 เอาไปลงทุนทำการค้าขาย

3.2.3 เอาไปเสียภาษีและบำเพ็ญกุศล

3.2.4 ให้เก็บออมไว้ในยามภัยพิบัติหรือเมื่อแก่ชรา

จากแนวคิดทั้งสองแบบดังกล่าว จึงได้ชวนให้ชาวบ้านมาตั้งกลุ่มสัจจะฯ ร่วมกัน
 ในชุมชน โดยการนำเงินมาฝากรวมกัน แล้วปล่อยให้คนกู้ ช่วยเหลือกันเองในชุมชนนอกจากนี้

ผลกำไรจากการกู้ยืมซึ่งก็คือค่าบำรุงนั้นจะเป็นเงินปันผล และนำไปจัดตั้งเป็นกองทุนสวัสดิการสำหรับสมาชิกที่เจ็บป่วย เป็นเงินฌาปนกิจ และสวัสดิการอื่น ๆ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.). 2547 : 13 –14)

4. วิธีการทำงาน

เมื่อตั้งกลุ่มได้สำเร็จก็ประชุมคัดเลือกคณะกรรมการบริหารกลุ่มขึ้นมาหนึ่งชุด มีประธาน กรรมการรับเงินออม กรรมการจ่ายเงินกู้ กรรมการรับเงินกู้ส่งคืน และกรรมการกองทุนสวัสดิการ ซึ่งจะทำงานกันแบบเครือญาติ แบบพี่น้องกัน ไม่มีกฎเกณฑ์ที่ตายตัวแน่นอนมากนักมักจะยืดหยุ่นตามความเหมาะสม คณะกรรมการก็ทำงานแบบเสียสละจริง ๆ ไม่มีผลประโยชน์ตอบแทนทำงานฟรีถึง 2 ปี จึงจัดสรรเงินจากสวัสดิการเป็นค่าตอบแทนบ้างพอได้ค่าน้ำมันรถมาทำงาน ต่อมากลุ่มก็จะสะสมทรัพย์ฯ ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วในจังหวัดจันทบุรี โดยการก่อตั้งกลุ่มของพระอาจารย์มนัส ชันติธัมโม และเครือข่ายพระสงฆ์จังหวัดจันทบุรี จึงเกิดกระบวนการเรียนรู้โดยร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไขปัญหา จึงมีหลักวิธีการทำงานที่เป็นแนวเดียวกันดังนี้

วิธีการสำคัญที่ใช้ในการดำเนินงานของกลุ่มสะสมทรัพย์ฯ คือการสร้างฐานปัจเจกชนไปสู่ระดับที่กว้างขึ้น โดยมีจุดเน้น 3 ประการ คือ การสร้างคน สร้างวิถีทำงาน และสร้างชุมชน/สังคม

4.1 สร้างคน วิธีการสร้างคนที่เป็นจุดเด่นของกลุ่มสะสมทรัพย์ฯ ได้แก่

4.1.1 พระสงฆ์และฆราวาสมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี อันเนื่องมาจากความเลื่อมใสศรัทธา

4.1.2 สมาชิกมีสำนึกรับผิดชอบร่วมกันในฐานะเป็นเจ้าของไม่ใช่เพียงผู้รับประโยชน์

4.1.3 สมาชิกมีศักดิ์ศรี มีความเท่าเทียมกันในสถานภาพและในสิทธิประโยชน์ จึงสามารถเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งในสถานการณ์ปัจจุบันและวิสัยทัศน์ในอนาคต

4.1.4 สำนึกความรับผิดชอบต่อชุมชน ทำให้สมาชิกต้องการยกระดับคุณภาพชีวิตชุมชนไปพร้อม ๆ กัน จึงมีการแบ่งปันผู้ยากไร้ด้วยการเฉลี่ยทุกข์เฉลี่ยสุข

4.2 สร้างวิถีทำงาน วิธีการทำงานที่น่าสนใจของกลุ่มสะสมทรัพย์ฯ ได้แก่

4.2.1 การเชื่อมโยงภูมิปัญญาชาวบ้านกับเทคนิควิธีการสมัยใหม่ที่เลือกสรรมาใช้

4.2.2 ใช้วิทยากรชาวบ้านที่ได้รับการฝึกอบรมวิธีการสมัยใหม่ เช่น AIC, FSC และแผนที่ความคิด เพื่อนำไปใช้ในการระดมความคิดจากสมาชิก

4.2.3 ใช้คนเป็นศูนย์กลางทั้งในการสร้างองค์ความรู้การปฏิสัมพันธ์ต่อกัน การมีส่วนได้เรียนรู้กระบวนการและผลงาน และการนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

4.2.4 ใช้วิธีเรียนรู้โดยกลุ่มเป็นการสะสมข้อมูลความคิดเห็นและนำประสบการณ์ในการปฏิบัติมาแลกเปลี่ยนกันโดยการสรุปทเรียนด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การระดมสมองการจัดเวทีชาวบ้าน

4.2.5 มีการติดตามประเมินผลตลอดเวลาโดยกลุ่ม เพื่อนำผลการประเมินไปปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานในปัจจุบัน และเพื่อการวางแผนงานในอนาคต

4.2.6 พระสงฆ์เป็นผู้นำคำปรึกษาแนะนำ แต่ไม่ใช่ผู้นำ พระและชาวบ้านจะเดินไปด้วยกัน แต่ไม่ใช่พระเดินนำ ชาวบ้านเดินตาม จึงเกิดการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน

4.2.7 ใช้วิธีทำงานที่มีประสิทธิภาพ รวดเร็ว ให้เสร็จภายในวันเดียว เพื่อไม่ให้เกิดภาระและสมาชิกต้องเสียสละเวลาในการทำมาหากินมากเกินไป

4.3 สร้างชุมชน/สังคม เป็นการขยายผลจากคน/กลุ่ม ชุมชน/สังคม โดยวิธีการต่อไปนี้

4.3.1 จัดเวทีชาวบ้านและเวทีชุมชน โดยเชิญบุคคลภายนอกเข้าร่วมในการนำเสนอผลงาน ทั้งที่เป็นจุดแข็ง จุดอ่อน วิธีการเช่นนี้มีผลในการก่อให้เกิดความภาคภูมิใจแก่ผู้ปฏิบัติ และขณะเดียวกันมีการขยายผลอย่างน้อยในระดับแนวคิดสู่ชุมชน/สังคม

4.3.2 การแลกเปลี่ยนข้อมูลและการศึกษาดูงาน โดยการนำบทบาททั้งผู้ให้และผู้รับ ทำให้เกิดการขยายผลที่ชัดเจนขึ้นในวิธีปฏิบัติ

4.3.3 ขั้นตอนที่ 1 และ 2 นำไปสู่การสร้างเครือข่ายในงานประเภทเดียวกัน หรือเพื่อแก้ปัญหาทำนองเดียวกัน หรือสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่คล้ายคลึงกัน ช่วยให้เกิดการรวมพลังในวงกว้างและยั่งยืน

4.3.4 การรับฟังการประเมินผลจากภายนอก ช่วยให้เกิดการมองตนเองและการเรียนรู้ชัดเจน กว้างขวางขึ้นทำให้มองเห็นช่องทางในการปรับปรุงแก้ไขและแสวงหาความร่วมมือในวงกว้าง (สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม. 2545 : 18)

5. เทคนิควิธีการตั้งกลุ่ม

5.1 เทคนิคการใช้เงินเป็นตัวเชื่อมคน

5.2 เทคนิควิธีการกล้าตัดสินใจ

5.3 เทคนิควิธีการสอนประชาธิปไตย

5.4 เทคนิคการใช้เงินค่าบำรุงแทนดอกเบี้ย

5.5 เทคนิคการปฏิญาณตนถือศีลจະ

5.6 เทคนิควิธีจิตวิทยาเร้าความสนใจ (รับสมาชิกปีละ 1 ครั้ง)

5.7 เทคนิควิธีการจัดตั้งกลุ่มวันทำบุญที่วัด (สมาชิกกลุ่มบุญ)

- 5.8 เทคนิควิธีการได้เกียรติดีกว่าได้เงินเป็นค่าจ้าง
- 5.9 เทคนิควิธีการปล่อยเงินกู้ให้ทันที
- 5.10 เทคนิควิธีความเสมอภาคเท่าเทียม (คนรวยคนจนฝากเงินได้ไม่เกิน 100 บาท)
- 5.11 เทคนิคไม่มีการทอนเงินออม

6. เทคนิควิธีการบริหารกลุ่ม

- 6.1 เทคนิควิธีการจัดการบริหารจากฐานล่างขึ้นสู่บน
- 6.2 เทคนิควิธีการบริหารจัดการทำงานให้เสร็จใน 1 วัน
- 6.3 เทคนิควิธีการ 4 ปี ปีปีรับสมาชิก
- 6.4 เทคนิคการประชุมแบบสัจจอร์
- 6.5 เทคนิคการจัดสวัสดิการ
- 6.6 เทคนิคการบริหารแบบเยี่ยมเยียนกัน
- 6.7 เทคนิคการบริหารแบบสร้างคน สร้างเงิน และสร้างงาน

3.8 เทคนิควิธีฟื้นฟูวัฒนธรรมเครือญาติพี่น้อง

7. เทคนิควิธีการพัฒนากลุ่ม

- 7.1 เทคนิควิธีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ สร้างปัญญาพัฒนาคน
- 7.2 เทคนิคการประชุมกำหนดวิสัยทัศน์ของกลุ่ม
- 7.3 เทคนิคการเชื่อมภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สากล
- 7.4 เทคนิควิธีการสร้างวิทยาการของกลุ่มเพื่ออบรมกันเอง (นักวิชาการของชาวบ้าน)
- 7.5 เทคนิควิธีการจัดการธุรกิจชุมชนและโครงการเกษตรยั่งยืน (สำนักงานกองทุน

เพื่อสังคม. 2545 : 19)

8. ผลงาน

จากปัจจัยและกระบวนการดังกล่าวก่อให้เกิดผลงานของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ 3 ด้าน คือ ด้านคน ด้านงาน ด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผล

8.1 ด้านคน

กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์จันทบุรีขยายตัวได้รวดเร็ว เพราะเน้นศูนย์กลางที่ตัวคน โดยเริ่มจากพระอาจารย์มนัส ชันดิธัมโม ผู้เคยมีประสบการณ์กว้างขวางทางโลก ต่อเมื่อบวชเรียนก็แตกฉานทางธรรม ความสามารถของผู้นำหลักธรรมผนวกกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยในชนบทที่ยังใกล้ชิดวัดใกล้พระอยู่ มีผลให้เครือข่ายผู้นำที่เป็นพระสงฆ์ร่วมอุดมการณ์ พระสงฆ์ ยุคใหม่ ใฝ่ใจสังคม สามารถดึงดูดสมาชิกในอำเภอต่าง ๆ ทั่วทั้งจังหวัดมาเข้ากลุ่มเพื่อ ออมทรัพย์ ออมบุญ เกื้อหนุนผู้ทุกข์ยาก จนถึงปี 2553 กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์จันทบุรี มีมากกว่า 116 กลุ่ม มีจำนวน

สมาชิกประมาณ 33,048 คน และมีเงินหมุนเวียนมากกว่า 1000 ล้านบาท และสามารถแจ้งเกิดผู้นำตามธรรมชาติได้อีกหลายร้อยคน รวมทั้งวิทยากรด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นคนจากในชุมชน

ที่สำคัญกว่าจำนวนคนเชิงปริมาณ คือ การยกระดับคุณภาพทางจิตใจด้วยการหล่อหลอมจิตใจของสมาชิก โดยอาศัยหลักไตรสิกขา หลักธรรมในการดำรงชีวิต และหลักธรรมในการอยู่ร่วมกัน โดยผ่านกิจกรรมตามชนบประเพณีของสังคมชนบทไทย

8.2 ด้านงาน

กลุ่มสังฆะฯ สร้างคน สร้างเงิน สร้างงาน เป็นฐานสู่ชุมชน การขยายงานของกลุ่มสังฆะฯ สะสมทรัพย์จันทบุรีดำเนินไปอย่างรวดเร็ว จากการระดมทุนเพื่อให้สมาชิกกู้ยืมเพื่อแก้ปัญหาส่วนตัว สู่การพัฒนาอาชีพและธุรกิจชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

8.2.1 การแก้ปัญหาส่วนตัว ปัญหาส่วนตัวของสมาชิกซึ่งเป็นทุกข์จำต้องแก้ไขก่อน นั้นมีหลากหลาย เช่น การกู้ยืมระบบที่ต้องเสียดอกเบี้ยสูง การกู้เพื่อปลูกสร้างหรือขยายที่อยู่อาศัยเมื่อมีสมาชิกเพิ่ม การกู้เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการศึกษาบุตรหลาน ฯลฯ เคยมีการนำเงินออมจำนวน 58,481,402 บาท มาหมุนเวียนเป็นเงินกู้ได้ถึงกว่า 3 เท่า คือ 175,444,206 บาท นอกจากนั้นยังแบ่งดอกผลจากการกู้ยืม (ซึ่งกลุ่มฯ เรียกว่า ค่าบำรุง) ออกเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งคืนให้สมาชิกผู้ถือหุ้นเป็นเงินปันผลในฐานะเจ้าของกองทุน อีกส่วนหนึ่งจัดสรรเป็นสวัสดิการแก่สมาชิกตามสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดทุกข์ คือ

ค่าฌาปนกิจศพ รายละ 3,000 – 5,000 บาท (ตามขนาดของกองทุน แล้วแต่มติที่ประชุม) และมีการลงขันช่วยเหลือกันจากสมาชิกอีก รายละ 10 บาท)

ค่ารักษาพยาบาล จ่ายให้ผู้ป่วยที่เข้ารับรักษาตัวในโรงพยาบาล วันละ 100 – 500 บาท ต่อสมาชิก 1 ราย ใน 1 ปี เบิกได้ปีละไม่เกิน 5 วัน

ทุนการศึกษา จ่ายให้นักเรียนที่เป็นสมาชิกซึ่งขาดแคลนทุนทรัพย์ รายละ 300 – 500 บาท

คนชรา คนพิการ จ่ายให้ตามมติของกลุ่มฯ

ทุนสำรองกรณีฉุกเฉิน จ่ายให้สมาชิกเมื่อเกิดปัญหาเร่งด่วน เช่น น้ำท่วม บ้านเรือน ไร่นาเสียหาย ไฟไหม้ เป็นต้น ซึ่งจะจ่ายให้ตามมติของกลุ่มฯ

8.2.2 การพัฒนาอาชีพและธุรกิจชุมชน ในการกู้เงินไปพัฒนาอาชีพเมื่อได้ผลดีก็นำ ข้อมูลและผลผลิตมาพูดคุยกันในกลุ่มฯ ทำให้เกิดแนวคิดและกิจกรรมที่กว้างขวางขึ้น เช่น การทดลองใช้ปุ๋ยชีวภาพนำร่อง เมื่อได้ผลก็ขยายต่อโดยการรวมหุ้นสมาชิกทำธุรกิจจากน้ำตาล เพื่อให้สมาชิกนำไปผลิต

8.3 ด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผล

8.3.1 ด้านประสิทธิภาพ คุ้ได้จากความรวดเร็วในการปฏิบัติงานซึ่งกลุ่มๆ สามารถดำเนินการแล้วเสร็จภายในวันเดียว รวมทั้งมีความหลากหลายทั้งด้านการกู้ยืม ด้านสวัสดิการต่าง ๆ และขยายไปสู่ด้านอาชีพในระดับเศรษฐกิจชุมชน เช่น การผลิต ปุ๋ยชีวภาพ และร้านค้าชุมชน

8.3.2 ด้านประสิทธิผล จากการสำรวจความคิดเห็นและความรู้สึกของสมาชิกกลุ่มโดยคณะวิจัยจากสถาบันราชภัฏรำไพพรรณี จันทบุรี สรุปได้ดังนี้

1) ด้านจุดเด่น

(1) สมาชิกเห็นประโยชน์ของกลุ่มๆ ได้ออมเงินทุกเดือน เมื่อมีปัญหากู้เงินได้ โดยค้ำประกันกันเองด้วยคุณธรรม ยามจำเป็นมีสวัสดิการให้

(2) สมาชิกมีความพึงพอใจ ภูมิใจที่ได้ช่วยให้กลุ่มๆ มีเงินออมสมาชิกเสมือนเครือญาติ ได้พบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน มีเพื่อนบ้าน มีพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง ที่ปรึกษา กู้ยืมไม่ต้องอายใครเพราะเป็นเงินของตนเอง อุ่นใจเวลาตาย และเจ็บไข้ มีหลักประกัน ลูกหลานไม่ต้องเดือดร้อน มีคุณภาพชีวิตดีขึ้น

(3) สมาชิกมีความประสงค์จะดูแลรักษากลุ่มๆ เมื่อมีประโยชน์เช่นนี้ จึงมั่นใจว่าจะช่วยกันดูแลกลุ่มๆ เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาหมู่บ้าน และขยายให้เป็นธนาคารหมู่บ้านต่อไป

2) ด้านจุดอ่อนที่ต้องแก้ไข

(1) สมาชิกยังไม่เข้าใจแนวคิดและวิธีการของกลุ่มๆ สมาชิกบางคนเข้ากลุ่มๆ เพราะถูกชักชวนยังไม่ทันได้ศึกษาให้ถ่องแท้

(2) สมาชิกยังไม่มั่นใจในกลุ่มๆ เพราะไม่ค่อยเข้าใจในระบบการเงิน เกรงจะมีเงินไม่พอให้กู้ เกรงจะล้มเหมือนกลุ่มที่แล้ว ๆ มา เป็นต้น (สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม. 2545 : 20 – 23)

9. สรุปบทเรียนสำคัญ

จากการที่สำนักงานกองทุนเพื่อสังคมและมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณีร่วมกันทำการศึกษาวิจัยสามารถสรุปบทเรียนได้ 5 ประการ คือ

9.1 การเริ่มต้นจากการแก้ปัญหาที่ คน การแก้ปัญหาที่ตัวบุคคลในด้านต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสมาชิกและผู้ต้อยโอกาส โดยใช้คุณธรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมดั้งเดิมเป็นการแก้ปัญหา ภายภาพและยกระดับจิตใจไปพร้อม ๆ กัน เปรียบเสมือนการสร้างเสาเข็มแต่ละต้นให้แข็งแรง

9.2 การใช้กลุ่มเป็นหลักในการแก้ไขปัญหาทำให้เกิดการระดมพลังการมีส่วนร่วม การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และเรียนรู้ที่จะเติบโตพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน มีส่วนช่วยลดช่องว่างทั้งทาง

เศรษฐกิจและสังคม เปรียบเสมือนการนำเสาเข็มที่แข็งแรงปักลงในดินแล้วเทคอนกรีตเป็นฐานของชุมชน

9.3 การดำเนินการเป็นขั้นตอน มีการดำเนินการจากตัวบุคคล (การออม การกู้ยืม สวัสดิการ) ไปสู่กลุ่ม (กองทุนกู้ยืม กองทุนสวัสดิการ กองทุนร้านค้า กองทุนผลิตปุ๋ยจุลินทรีย์ ฯลฯ) เปรียบเสมือนการขึ้นโครงสร้างเป็นส่วนต่าง ๆ ของอาคารจากรากฐานที่แข็งแรงแล้ว

9.4 การเชื่อมต่อเครือข่ายต่าง ๆ ในจังหวัด ทั้งเครือข่ายการออม เครือข่ายร้านค้า เครือข่ายการผลิต เช่น ปุ๋ยจุลินทรีย์ ฯลฯ เปรียบเสมือนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างอาคารต่าง ๆ เพื่อให้สามารถดำรงอยู่และพึ่งพากันได้

9.5 การขยายเครือข่ายไปสู่จังหวัดอื่น ซึ่งขณะนี้ดำเนินการไปในระดับแลกเปลี่ยนแนวคิดข่าวสารข้อมูล แต่ยังไม่ถึงระดับกิจกรรม หากสามารถขยายไปตามขั้นตอนและเชื่อมต่อกันได้อย่างเหมาะสมแล้ว ก็จะนำไปสู่สังคมมีคุณภาพ เข้มแข็ง และสันติสุขระดับประเทศได้ (สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม. 2545 : 24)

แนวคิดเกี่ยวกับสวัสดิการชุมชน

สวัสดิการ ตามความเข้าใจของชาวบ้านทั่วไปมักจะหมายถึงสิ่งที่รัฐบาลจัดให้ประชาชนฟรี แต่สวัสดิการตามความหมายทางวิชาการ หมายถึง ภาวะการณ่ที่ดี อยู่ดี มีสุข และมีสิทธิ หรือ ภาวะคุณภาพชีวิตที่ดีนั่นเอง ระบบสวัสดิการจึงสามารถสร้างสรรค์ขึ้น ได้ทั้งจากภาครัฐ ภาคธุรกิจ และภาคชุมชน (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. 2549 : คำนำ)

นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร (2547 : 169) กล่าวว่า สวัสดิการชุมชนเป็นมิติใหม่ของการพัฒนา โดยเฉพาะสวัสดิการชุมชนซึ่งเกิดจากการดำเนินกิจกรรมที่ชุมชนเป็นเจ้าของ จะมีความต่อเนื่องและเป็นจริงมากกว่าการสงเคราะห์จากหน่วยงานราชการหรือหน่วยงานใด ๆ การจัดสวัสดิการชุมชนอาจอยู่ในรูป ค่ารักษาพยาบาล ฌาปนกิจ ทุนการศึกษา ทุนสงเคราะห์ คนยากจน คนเดือดร้อน และคนชรา การสร้างสวัสดิการชุมชนเป็นเรื่องใหม่สำหรับชาวชนบท เพราะชาวชนบทไม่เคยมีสวัสดิการขอของตนมาก่อน เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยจากการงานอาชีพก็ต้องจ่ายเงินค่ารักษาเองดังคนยากจนทั้งหลาย เรื่องนี้จึงเป็นการสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตมากขึ้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสวัสดิการชุมชนดังต่อไปนี้

1. ความหมายของสวัสดิการชุมชน

ได้มีหน่วยงานทั้งของราชการ เอกชน และนักวิชาการให้คำนิยามของสวัสดิการในทัศนะต่าง ๆ ซึ่งเชื่อมโยงไปสู่การให้ความหมายของสวัสดิการชุมชนไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตสถาน (2546 : 222) ได้ให้ความหมายว่า สวัสดิการ คือ สิ่งที่อยู่ภายใต้การดูแลและสภาพการทำงานที่ดีและสะดวกสบาย

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2549 : 35) อธิบายว่า ในภาษาไทย สวัสดิการ มาจากคำว่า สวัสดิ + การ สวัสดิเป็นภาษาเขมร (สวสเดย) ตรงกับภาษาไทยเดิม หรือภาษาลาวปัจจุบันว่า สบายดี ดังนั้น สวัสดิการ จึงหมายถึง การสบายดี การสบายดีก็แปลว่า กินดี อยู่ดี และมีสุข นิยามความหมายและแนวคิดของสวัสดิการ จึงหมายถึง ภาวะการณ์ กินดี อยู่ดี มีสุข และมีสิทธิ ที่ต้องมีสิทธิก็เพราะว่า ในสังคมทุนนิยมที่มีระบอบการปกครองประชาธิปไตยนั้น ถือว่าประชากรทุกคนในสังคมจะต้องมีสิทธิพื้นฐานทางสังคมที่จะต้องได้รับหลักประกันของชีวิตเพื่อให้ชีวิตของทุกคน อยู่ดี กินดี และมีสุข หรือหมายความว่า ทุกคนจะอยู่ดี กินดี มีสุขได้ ต้องมีสิทธิพื้นฐานทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ผู้ที่ถูกจำกัดสิทธิหรือถูกกีดกันสิทธิจะถูกลดโอกาส เช่น โอกาสทางการศึกษา โอกาสของการมีงานทำ โอกาสของการเข้าถึงปัจจัยการผลิต ฯลฯ เนื่องจากการถูกกีดกันสิทธิทางการเมืองทำให้ไม่มีโอกาสที่จะมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ ไม่มีปากไม่มีเสียงที่จะเรียกร้องความต้องการในสิ่งที่ควรจะมีควรได้ จะถูกกดขี่ ถูกเบียดขับ เป็นผู้ไร้อำนาจขาดพลัง

แอสซา (Asa, 1961 : 221 – 258) ได้ให้ความหมายของสวัสดิการในรูปแบบของรัฐสวัสดิการ (Welfare state) โดยกล่าวว่า ความหมายรวบยอดหมายถึง รัฐหรือประเทศที่มีการจัดระบบสวัสดิการสังคมอย่างทั่วด้าน ให้แก่ทุกคนในสังคมอย่างถ้วนหน้า (Welfare for all) สวัสดิการต่าง ๆ ที่จัดขึ้นนั้นดำเนินงานโดยรัฐทั้งหมด และได้แสดงลักษณะทั่วไปของรัฐสวัสดิการไว้ 3 ประการ คือ

1.1 รัฐประกันรายได้ขั้นต่ำของทุกคนในสังคม โดยไม่คำนึงว่าคน ๆ นั้นจะเป็นใคร ทำงานอะไร มีทรัพย์สินมากน้อยแค่ไหน

1.2 สร้างความมั่นคงในชีวิต ให้แก่ทุกคน ทุกครัวเรือน โดยให้มีหลักประกัน ทางรายได้ และอยู่รอดปลอดภัยจากภาวะวิกฤติต่าง ๆ

1.3 ให้พลเมืองทุกคน โดยไม่เลือกกลุ่มคน ชนชั้น และสถานภาพ ได้รับบริการสังคม (Social service) อย่างเสมอหน้ากัน ด้วยมาตรฐานที่ดีที่สุด เท่าเทียมกัน

ฮาวาร์ด (Haward, 1997 : 3 – 4) กล่าวว่า สวัสดิการ หมายถึง อยู่ดี กินดี (Well being) ซึ่งมีพัฒนาการมายาวนาน ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 จากคำว่า farewell ซึ่งหมายถึง การจัดการให้ เกิดภาวะการณ์ กินดี อยู่ดี มีรายได้พอเลี้ยงชีพ มีปัจจัยสี่พอเพียง มีการศึกษาและบริการสาธารณสุข

เดวิด และพอล (David and Paul, 1999 : 143, 145 – 146) กล่าวเสริมว่า สวัสดิการ หมายถึง ภาวะการณ์ กินดี อยู่ดี หรือการได้รับประโยชน์จากสิ่งของที่ทำให้เกิดการกินดีอยู่ดี อีกทั้ง

ยังแสดงความเห็นเพิ่มเติมว่า สังคมสวัสดิการ (Welfare Society) ไม่ใช่ สวัสดิการสังคม (Society Welfare) และมีความหมายที่แตกต่างไปจากรัฐสวัสดิการ เพราะรัฐสวัสดิการโดยทั่วไปเป็นสังคมที่มีสวัสดิการหลากหลาย แต่ไม่ได้จัดโดยรัฐเพียงฝ่ายเดียว เพราะสังคมสวัสดิการมีสวัสดิการทางเลือกหลากหลาย ดังนั้น สังคมสวัสดิการ จึงหมายถึง สังคมที่มีสวัสดิการหลายรูปแบบ จัดการโดยหลายสถาบัน แต่ละประเภทแต่ละสถาบันมีความเป็นอิสระต่อกัน สร้างสรรค์สวัสดิการบนพื้นฐานของความสามารถและความเหมาะสมของสถาบันนั้น ๆ

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2548 : 4 - 7) ให้คำนิยามว่า สวัสดิการสังคม หมายถึง ระบบการจัดบริการทางสังคมซึ่งเกี่ยวกับการป้องกันการแก้ไขปัญหา การพัฒนา และการส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้อย่างทั่วถึง เหมาะสม เป็นธรรมและให้เป็นไปตามมาตรฐาน ทั้งทางด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การทำงานและการมีรายได้ นั้นทนทาน การระบวนการยุติธรรม และบริการสังคมทั่วไป โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิที่ประชาชนจะต้องได้รับ และการมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมทุกระดับ อีกทั้งยังได้ขยายความว่า สวัสดิการสังคมในที่นี้ หมายถึง ระบบการจัดบริการสังคมที่จัดขึ้น โดยภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคม ได้แก่ ภาครัฐ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน ภาคองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคองค์กรชุมชน (ชุมชนและประชาชน) ที่มุ่งตอบสนองต่อความต้องการจำเป็นพื้นฐานของประชาชนตามสิทธิที่ต้องได้รับ เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว

ประเวศ วะสี (2542 : 5) ให้ความหมายกองทุนสวัสดิการชุมชน ว่าหมายถึง กองทุนที่ชาวบ้านรวมตัวกันออมทรัพย์เพื่อให้กู้ยืมไปประกอบอาชีพ และนำผลประโยชน์ที่ได้ส่วนหนึ่งไปจัดสวัสดิการให้กับสมาชิก เช่น การศึกษา การป่วย การตาย ทั้งนี้โดยชาวบ้านเป็นผู้จัดการเอง

เสรี พงศ์พิศ (2547 : 28) ให้คำนิยามไว้ว่า สวัสดิการชุมชน (Community Security) หมายถึงกิจกรรมหรือระบบที่ชุมชนร่วมกันคิดขึ้นและร่วมกันจัดการ เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตความเป็นอยู่ วันนี้อย่างยั่งยืน โดยนำเอาทุนของชุมชนมาใช้อย่างชาญฉลาด ก่อให้เกิดผลแบบยั่งยืนสำหรับตนเอง และลูกหลานวันหน้า ทั้งทรัพยากร ความรู้ ภูมิปัญญา เงิน ผลผลิต รวมทั้งทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน) (2548 : 3) ได้กล่าวว่า สวัสดิการชุมชน คือระบบที่ทำให้คนรู้สึกว่ามีชีวิตที่มั่นคงในชีวิต รู้สึกอบอุ่นในความเป็นอยู่ และรู้สึกพอใจที่จะใช้ชีวิตอยู่ในสถานที่นั้น ๆ ซึ่งเป็นหลักประกันความมั่นคงในชีวิต คนส่วนใหญ่จะนึกถึงสวัสดิการที่เป็นตัวเงิน เช่น ค่ารักษาพยาบาล ค่าฌาปนกิจ ค่าเทอมบุตร เป็นต้น

ต่อมา สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนขององค์การมหาชน (ออนไลน์. 2550) ได้ทำการศึกษาวิจัยในงานสวัสดิการชุมชนและได้สรุปว่า โดยแท้จริงแล้วคำว่า สวัสดิการชุมชน จะมีความหมายกว้างกว่า เงิน สวัสดิการชุมชน คือ ความมั่นคงในชีวิต ดังนั้น ถ้าพึ่ง เงิน ที่ร่วมกันสมทบตั้งเป็นกองทุน เพื่อนำไปจัดสวัสดิการให้แกกันตั้งแต่เกิดจนตายนั้น ไม่อาจนำมาซึ่งความมั่นคงในชีวิตได้ แต่ ระบบสวัสดิการชาวบ้าน จะต้องประกอบด้วยสวัสดิการอย่างหลากหลายที่จะบูรณาการเข้าด้วยกัน เช่น

ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ภูมิปัญญา และความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชน นำมาซึ่งความรัก ความเอื้ออาทรต่อกัน เป็นสวัสดิการทางสังคมที่ทุกคนมีให้แกกัน

การร่วมกันฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น เช่น ป่าชุมชน การอนุรักษ์ลุ่มน้ำชายฝั่ง นำมาซึ่งแหล่งอาหารและสิ่งแวดล้อมที่ดี เป็นสวัสดิการที่ธรรมชาติให้มาเพื่อคนอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างพึ่งพาต่อกัน

การปรับวิถีคิดการทำเกษตรกรรมไปสู่เกษตรกรรมยั่งยืนด้วยความเป็นอยู่ที่พอเพียง เป็นแหล่งอาหารที่ยั่งยืน พื้นธรรมชาติกลับคืนมา ตลอดจนการนำภูมิปัญญาและทรัพยากรในท้องถิ่นผลิตเป็นสินค้าแทนการซื้อจากภายนอก

ด้วยแนวทางเช่นนี้ก็จะเกิดระบบสวัสดิการชาวบ้านอย่างบูรณาการและยั่งยืน เป็นการสร้างความมั่นคงในชีวิตได้อย่างแท้จริง

จากการศึกษาและวิจัย สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน องค์การมหาชน (ออนไลน์. 2550) ได้ให้คำนิยามว่า สวัสดิการชุมชน คือ การสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นใจแก่คนในชุมชนซึ่งหมายความว่า ความรวมถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ทำให้คนในชุมชนดีขึ้น อาจอยู่ในรูปสิ่งของเงินทอง น้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ผลของการจัดสวัสดิการชุมชนที่สำคัญ เช่น ก่อให้เกิดการเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย เกิดความสัมพันธ์/มิตรไมตรีที่ดีของคนในชุมชน รู้สึกมั่นคง ภาคภูมิใจ อยู่อย่างมีศักดิ์ศรีและมีความสุข

ทัศนีย์ ลักษณะวิชนชัย (2551 : 10) ได้อธิบายว่า สวัสดิการชุมชนเชิงบูรณาการ หมายถึง การรวมเข้าด้วยกันของกิจกรรมที่หลากหลาย บนพื้นที่เดียวกัน ในการจัดกิจกรรม โครงการบริการสวัสดิการชุมชนที่มีเอกภาพ ส่งให้ทั่วถึงกลุ่มเป้าหมายในชุมชน โดยยึดมั่นอุดมการณ์ร่วมกันในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวชุมชนกระบวนการจัดสวัสดิการชุมชนเชิงบูรณาการ จะช่วยพัฒนาคน ครอบครัว ชุมชนและสังคม ให้บรรลุผลสำเร็จได้เร็วขึ้น ตรงและทันต่อความต้องการของชุมชน โดยวางแผนการใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เป็นการจัดสวัสดิการสังคมแบบ พหุลักษณะ (Pluralism) ที่มีการประสานการทำงานร่วมกันของ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน ภาคธุรกิจ และภาควิชาการ บริการ

สวัสดิการชุมชนอาจอยู่ในรูปของเงิน (Cash) สิ่งของ (Kind) หรือ บริการ (Service) ที่จัดไว้ในโครงการสวัสดิการชุมชน ที่ส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาคุณภาพของคน ทั้ง ร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม ปัญญา แบบบูรณาการ โดยเชื่อมโยงกับการพัฒนาสังคมแบบองค์รวมทั้งในมิติของ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม อย่างสมดุล มั่นคง และยั่งยืน

จากคำนิยามความหมายของสวัสดิการในทัศนะต่าง ๆ รวมถึงการให้ความหมายของสวัสดิการชุมชน สามารถสรุปได้ว่า สวัสดิการชุมชนหมายถึง การสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นใจแก่คนในชุมชน การสร้างความมั่นคงในชีวิต ซึ่งหมายความรวมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ทำให้คนในชุมชนดีขึ้น อาจอยู่ในรูปสิ่งของเงินทอง น้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย ผลของการจัดสวัสดิการชุมชนที่สำคัญ เช่น ก่อให้เกิดการเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย เกิดความสัมพันธ์มิตรไมตรีที่ดีของคนในชุมชน รู้สึกมั่นคง ภาคภูมิใจ อยู่อย่างมีศักดิ์ศรีและมีความสุข โดยคนในชุมชนเป็นผู้จัดการกันเอง ทั้งนี้ ภาครัฐ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน ภาคองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคองค์กรชุมชน (ชุมชนและประชาชน) ต้องเป็นผู้สนับสนุนส่งเสริมให้สวัสดิการชุมชนเกิดขึ้นในทุกพื้นที่ทั้งชุมชนเมืองและชุมชนชนบทพร้อมทั้งสนับสนุนส่งเสริมเพื่อการพัฒนาที่มุ่งตอบสนองต่อความต้องการจำเป็นพื้นฐานของประชาชนตามสิทธิที่ต้องได้รับ เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีการพัฒนาที่ยั่งยืน อย่างบูรณาการ

2. ลักษณะรูปแบบการจัดสวัสดิการโดยชุมชน

วิไลลักษณ์ อยู่สำราญ (ออนไลน์, 2549) กล่าวถึงลักษณะรูปแบบการจัดสวัสดิการโดยชุมชนไว้ดังนี้

2.1 การจัดสวัสดิการจากฐานองค์กรการเงินชุมชน

ปัจจุบันองค์กรการเงินชุมชนประเภทต่าง ๆ ได้ให้ความสนใจกับการจัดสวัสดิการชุมชนมากขึ้น องค์กรการเงินบางประเภทจัดตั้งขึ้นมาโดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างสวัสดิการ โดยเฉพาะ หรืออาจกล่าวได้ว่า เงินเป็นเครื่องมือ เป้าหมายคือสวัสดิการชุมชน จุดแข็งของการจัดสวัสดิการ โดยฐานกลุ่มออมทรัพย์ซึ่งมีลักษณะรูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชน ได้แก่

2.1.1 มีฐานเงินของตนเองทำให้กระบวนการสวัสดิการได้ตามปัญหา ความต้องการ และวงเงินที่มีอยู่ โดยไม่ต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของแหล่งทุนภายนอก แต่ถ้ารัฐเข้ามาสมทบก็จะช่วยให้ทำงานได้กว้างขึ้นหรือเร็วขึ้น

2.1.2 คนในชุมชนรู้จักกัน รู้ข้อเท็จจริง ทำให้ไม่ต้องกรอกเอกสารมาก

2.1.3 ระเบียบกติกา การจ่ายสวัสดิการคล่องตัว

2.1.4 การใช้สวัสดิการเป็นแรงจูงใจในการออม

2.2 การจัดสวัสดิการชุมชนโดยฐานการผลิตหรือธุรกิจชุมชน

จากภูมิปัญญาดั้งเดิมในการทำมาหากินที่สั่งสมมายาวนาน ประกอบกับการได้มีโอกาสไปดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสนับสนุนส่งเสริมของหน่วยงาน ทำให้ชุมชนหลายแห่งสามารถจัดสวัสดิการจากฐานการผลิตภายในชุมชน หรือจากกลุ่มที่รวมตัวกันทำธุรกิจชุมชนได้

2.3 การจัดสวัสดิการโดยฐานทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม

หลายชุมชนได้หันมาอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้ความอุดมสมบูรณ์กลับคืนมาทำให้ชุมชนมีแหล่งอาหารที่มั่นคง สามารถลดรายจ่ายและสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นได้ รวมทั้ง เป็นกองทุนที่จะกลับคืนมาเป็นค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ยั่งยืนต่อไป

2.4 การจัดสวัสดิการจากฐานอุดมการณ์หรือศาสนา

องค์กรชุมชนหลายประเภทได้นำคำสอน แนวปฏิบัติตามหลักศาสนาต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในการจัดสวัสดิการมากขึ้น

2.5 การจัดสวัสดิการโดยฐานชุมชนเมือง

สวัสดิการที่สำคัญของชาวชุมชนแออัด คือ เรื่องบ้าน

2.6 การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุ

ในปัจจุบันมีการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุเป็นเครือข่ายหรือองค์กรเพื่อจัดสวัสดิการ ให้กว้างขวาง ครอบคลุมยิ่งขึ้น

2.7 การจัดสวัสดิการผู้ยากลำบาก

โดยเครือข่ายองค์กรชุมชน สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF) สนับสนุนงบประมาณในช่วงที่ผ่านมา ความตื่นตัวในการจัดสวัสดิการ โดยชุมชนที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง ส่วนหนึ่ง เป็นผลมาจากการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนเพื่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดสวัสดิการผู้ยากลำบาก ได้มีเครือข่ายองค์กรชุมชนดำเนินการประมาณ 500 เครือข่าย สามารถจำแนกรูปแบบการจัดสวัสดิการองค์กรชุมชน ได้เป็น 3 รูปแบบ คือ

2.7.1 จัดในลักษณะกองทุนสงเคราะห์ ส่วนใหญ่เป็นเครือข่ายองค์กรชุมชน ที่ทำงานในเชิงสงเคราะห์อยู่แล้ว เช่น เครือข่ายผู้ติดเชื้อเอชไอวี เป็นต้น

2.7.2 จัดในลักษณะกองทุนสงเคราะห์ร่วมกับกองทุนหมุนเวียน ลักษณะกองทุนสงเคราะห์ใช้จ่ายเป็นเงินสงเคราะห์รายเดือน ซึ่งเงินจะหมดไปถ้าไม่มีการเพิ่มเติมเหมือนกับประเภทกองทุนหมุนเวียน ส่วนใหญ่เป็นการสนับสนุนทุนอาชีพ ซึ่งคืนเงินต้นไว้ที่กองทุนเดิม ส่วนดอกเบี้ยเพิ่มในกองทุนสงเคราะห์เพื่อช่วยเหลือผู้ยากลำบากรายอื่นต่อไป

2.7.3 การสมทบกองทุนสวัสดิการชุมชน เป็นการสมทบอัตรา 1 : 1 ตามวงเงิน กองทุนสวัสดิการกลุ่มออมทรัพย์ที่มีอยู่เดิม โดยมีเงื่อนไขว่าใช้เฉพาะดอกผลที่เกิดขึ้น และ เครือข่ายต้องรับผิดชอบสวัสดิการของผู้ด้อยโอกาสที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งเป็น โครงการของกองทุนหมุนเวียนชาวบ้านสงขลา

สรุปได้ว่าสวัสดิการชุมชนมีลักษณะรูปแบบดังนี้

1. การจัดสวัสดิการจากฐานองค์กรการเงินชุมชน
2. การจัดสวัสดิการชุมชน โดยฐานการผลิต/ธุรกิจชุมชน
3. การจัดสวัสดิการโดยฐานทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อม
4. การจัดสวัสดิการจากฐานอุดมการณ์/ศาสนา
5. การจัดสวัสดิการโดยฐานชุมชนเมือง
6. การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุ
7. การจัดสวัสดิการผู้ยากลำบาก

3. หลักการจัดสวัสดิการชุมชน

วิไลลักษณ์ อยู่สำราญ และคนอื่น ๆ (2549 : บทคัดย่อ) กล่าวว่า สวัสดิการชุมชนมิใช่ เรื่องที่เน้นเรื่องตัวเงินแบบสงเคราะห์ แต่มุ่งสร้างความมั่นใจอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีและมีความสุข จึงเป็น เรื่องที่คนในชุมชนจะเป็นผู้ร่วมกันสร้างให้เป็นของชุมชนและเพื่อคนในชุมชนเอง ดังนั้นชุมชน จึงควรเป็นผู้จัดการเองโดยรัฐหรือองค์กรภายนอกเป็นเพียงผู้หนุนเสริมแบบเคียงบ่าเคียงไหล่ (ไม่ใช่สัมพันธ์กันแบบผู้ให้กับผู้รับ) ทั้งนี้ การจัดสวัสดิการของชุมชนสามารถสอดแทรกไว้ได้ ในทุกกิจกรรม ริเริ่มแล้วต่อยอดกันเรื่อยไป ภายใต้ความพร้อมและความเห็นชอบร่วมกันของชาว ชุมชนเอง หลักการจัดสวัสดิการชุมชน จึงมีประเด็นในการพิจารณาดังนี้

3.1 ทำจากสิ่งที่เป็นจริง ตั้งใจทำ สวัสดิการชุมชนต้องสอดคล้องกับวิถีของแต่ละ พื้นที่ ลอกเลียนแบบกันไม่ได้ เช่น เห็นชุมชนอื่นให้สวัสดิการผู้สูงอายุเดือนละ 300 บาท ก็ให้บ้าง อาจไปไม่รอดเพราะเงินไม่พอต้องคิดว่าคนที่นี้คิดอย่างไร กลุ่มเรามีเงินอยู่เท่าไรเริ่มจากจุดนั้น ควรรู้ ก่อนว่าตอนนี้บ้านเราเป็นอย่างไร มีรากเหง้า มีกลไกอย่างไร แล้วจึงกำหนดอนาคตต่อไปว่าบ้านเรา จะเป็นอย่างไรด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของเราเองเพื่อประโยชน์แก่ผู้ด้อยโอกาส

3.2 เริ่มจากเล็กไปใหญ่ ทำแบบค่อยเป็นค่อยไป เหมือนต้นไม้ที่แตกทีละ 2 ใบ ต่อไป ก็เติบโตเป็นพุ่มใหญ่ หากคิดจัดสวัสดิการแบบรวดเร็วเกินไป โดยที่คนไม่พร้อม ไม่มีส่วนร่วม ไม่รู้สึกเป็นเจ้าของก็จะเหมือนการใส่ปุ๋ยมากเกินไป ต้นไม้อาจจะตายได้เพราะเกินกำลัง ไม่เกิด สวัสดิการที่เป็นของคนในชุมชน

3.3 เงินเป็นเพียงเครื่องมือไม่ใช่เป้าหมาย ใช้เงินสร้างเงื่อนไข ทำให้คนอยากทำงาน อยากทำดี เช่น ใครทำงานเพิ่ม จ่ายเงินสมทบให้ ใครบริหารเงินในหักอกเงยขึ้นมาจะจ่ายสมทบให้ สิ่งสำคัญคือ การให้ความคิด ทำให้คนคิดพึ่งตนเอง ทำความดี ทำงานสร้างเม็ดเงิน หากมีเงินสนับสนุนควรให้ตามความจำเป็นและพอดี ไม่ใช่ใช้เงินเป็นเป้าหมายหรือหาเงินมาแจกจ่าย

3.4 ระบบสวัสดิการที่ดีต้องช่วยเหลือแบบไม่ก่อให้เกิดการแบ่งแยกในชุมชน ควรให้ทุกคน แต่มุ่งเน้นคนยากจนและด้อยโอกาส ทุกคนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมโดยตกลงกติกา และใช้ร่วมกัน

3.5 เป็นองค์รวมที่ทุกอย่างเชื่อมโยงเข้าหากัน กิจกรรมทุกอย่างสามารถ ก่อให้เกิด สวัสดิการได้ทุกเรื่อง ตั้งแต่เกิดจนตาย กับคนทุกเพศทุกวัย การสร้างสวัสดิการจะเริ่มจากเรื่องใด ก็ได้โดยจัดสรรผลกำไรส่วนหนึ่งมาทำสวัสดิการ

3.6 ต้องเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ คนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการต้องเป็นทั้ง ผู้ให้และผู้รับเสมอ (ไม่ใช่ฝ่ายหนึ่งมาหาให้ อีกฝ่ายหนึ่งรอรับ) จึงเป็นความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน และมีศักดิ์ศรี เช่น จัดเงื่อนไขที่ทุกคนมีส่วนร่วมจ่ายสมทบ กันเงินบางส่วนเดิมเข้ากองทุน นำดอกผล กองทุนบางส่วนขยายกิจกรรมต่อ ทำให้ทุกคนในกลุ่ม/ชุมชนสามารถเป็นเจ้าของทุนและได้รับ สวัสดิการไปในเวลาเดียวกัน

3.7 ต้องทำด้วยความรักและอดทน โดยจะต้องมีความศรัทธาเชื่อมั่นว่าชาวบ้าน สามารถสร้างสวัสดิการของตนเองได้ รักที่จะทำงานเพื่อชุมชน เพื่อส่วนรวม

สรุปได้ว่าหลักการจัดสวัสดิการชุมชนจะต้องทำจากสิ่งที่เป็นจริง ตั้งใจทำ ต้องสอดคล้อง กับวิถีของแต่ละพื้นที่ เริ่มจากเล็กไปใหญ่ ทำแบบค่อยเป็นค่อยไป เงินเป็นเพียงเครื่องมือไม่ใช่ เป้าหมาย ใช้เงินสร้างเงื่อนไข ทำให้คนคิดพึ่งตนเอง ทำความดี ไม่ใช่ใช้เงินเป็นเป้าหมายหรือ หาเงินมาแจกจ่าย ควรให้ตามความจำเป็นและพอดี ต้องช่วยเหลือแบบไม่ก่อให้เกิดการแบ่งแยก ในชุมชน ใช้หลักความเสมอภาค ยุติธรรม และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน มุ่งเน้นคนยากจน และด้อยโอกาส พัฒนากิจกรรมที่มีอยู่ในชุมชนสร้างสวัสดิการเพื่อความมั่นคงในชีวิตตั้งแต่เกิด จนตาย คนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการต้องเป็นทั้งผู้ให้อย่างมีคุณค่า และผู้รับอย่างมี ศักดิ์ศรี ต้องทำด้วยความรักและอดทน โดยจะต้องมีความศรัทธาเชื่อมั่นว่าสามารถสร้างสวัสดิการ ของตนเองได้ รักที่จะทำงานเพื่อชุมชน เพื่อส่วนรวม

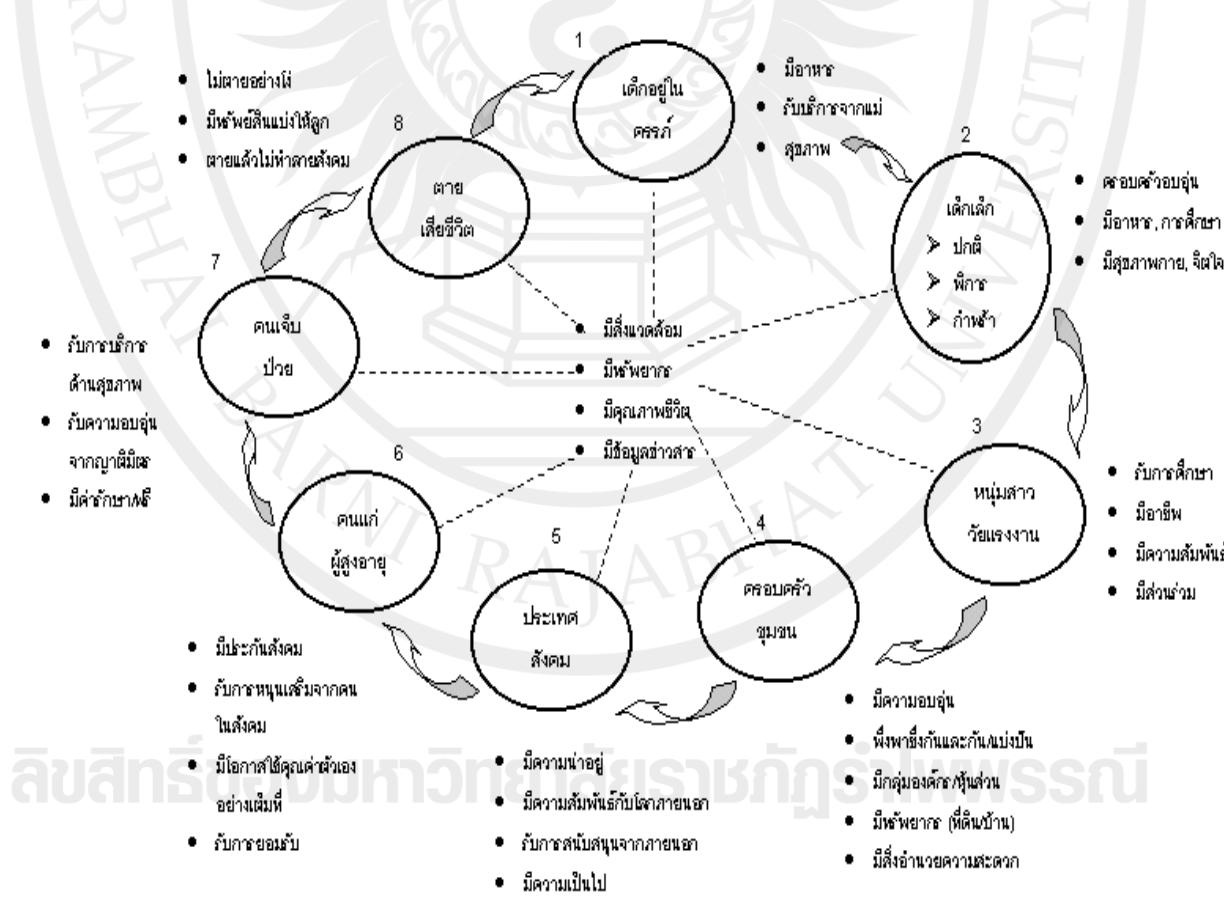
4. ประโยชน์ของการจัดสวัสดิการชุมชน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน) (พอช.). (2548 : 3) กล่าวว่า ผู้ที่ได้ ประโยชน์จากสวัสดิการชุมชน ได้แก่ทุกคนในชุมชน รวมทั้งคนในสังคม โดยผู้ด้อยโอกาส จะได้รับการช่วยเหลือให้มีโอกาสมีส่วนร่วมและสามารถเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับอย่างมีศักดิ์ศรี ผู้ที่อยู่

ในภาวะปกติได้รับการป้องกัน ช่วยเหลือเกื้อกูล มีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ส่วนผู้ที่มีความพร้อมทางการเงิน จะได้รับความอบอุ่น น้ำใจไมตรี มีส่วนร่วมเป็นผู้ให้ทุนสนับสนุน

ทัศนีย์ ลักษณะภิชชนัชช (2551 : 11) สรุปว่า การจัดสวัสดิการชุมชนเป็นการทำคนให้เป็นคนดี มีคุณภาพและความสุข ช่วยให้คุณช่วยตนเอง และพึ่งตนเองได้ ช่วยให้คุณรู้จักแบ่งปัน และช่วยเหลือผู้อื่นบ้าง ทำให้คนรับผิดชอบร่วมกันต่อความเดือดร้อนของชุมชน สร้างกิจกรรมหรือบริการสวัสดิการ อันจะเป็นหลักประกันความสุขของชาวชุมชน

สรุปได้ว่า การจัดสวัสดิการชุมชนมีประโยชน์ต่อคนทุกคนในชุมชน รวมทั้งคนในสังคม กล่าวคือ ผู้ด้อยโอกาสจะได้รับการช่วยเหลือให้มีโอกาสมีส่วนร่วมและสามารถเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับอย่างมีศักดิ์ศรี ผู้ที่อยู่ในภาวะปกติได้รับการป้องกัน ช่วยเหลือเกื้อกูล มีส่วนร่วมคิดร่วมทำ ส่วนผู้ที่มีความพร้อมทางการเงิน จะได้รับความอบอุ่น น้ำใจไมตรี มีส่วนร่วมเป็นผู้ให้ทุนสนับสนุน อีกทั้งสวัสดิการชุมชนมีส่วนช่วยทำคน ให้เป็นคนดี มีคุณภาพและความสุข ช่วยให้คุณช่วยตนเอง และพึ่งตนเองได้ ช่วยให้คุณรู้จักแบ่งปันและช่วยเหลือผู้อื่น ทำให้คนรับผิดชอบร่วมกันต่อความเดือดร้อนของชุมชน สร้างกิจกรรมหรือบริการสวัสดิการ อันจะเป็นหลักประกันความสุขของชาวชุมชนตั้งแต่เกิดจนถึงตาย ดังภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 3 กลุ่มและการจัดสวัสดิการตั้งแต่เกิดจนตาย
ที่มา : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน). 2548 : 3.

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากยังไม่ค่อยมีผู้ศึกษาเกี่ยวกับความมั่นคงในชีวิตของสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ มากนักจึงไม่มีงานวิจัยงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงในชีวิตของสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ มากเท่าที่ควร ผู้วิจัยจึงได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของมนุษย์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มออมทรัพย์ฯ และกลุ่มกองทุนสวัสดิการต่าง ๆ ซึ่งประมวลได้ดังนี้

วิโรจน์ ปะวะโพตะโก (2538 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อระดับการพัฒนาของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดปราจีนบุรี ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

ปัจจัยที่มีผลต่อระดับการพัฒนาของกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการผลิต จากการทดสอบสมมุติฐาน พบว่าระยะเวลาในการดำเนินงาน จำนวนสมาชิกก่อตั้ง จำนวนสมาชิกปัจจุบัน จำนวนเงินสัจจะ สะสมในปัจจุบัน การดำเนินกิจกรรมศูนย์สาธิตการตลาด จำนวนครั้งที่สมาชิกได้รับการเพิ่มพูนความรู้ และจำนวน ครั้งที่คณะกรรมการบริหาร ได้รับการเพิ่มพูนความรู้ มีความสัมพันธ์เชิงปฏิสัมพันธ์กับระดับการพัฒนาของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

ทรงชัย ดิยานนท์ (2541 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาทัศนคติของเกษตรกรในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ตามแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียง

ผลการศึกษาปรากฏว่า ในด้านการปฏิบัติกิจกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ในภาพรวมของการปฏิบัติพบว่า เกษตรกรมีการปฏิบัติอยู่ในระดับน้อย โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.8 และในภาพรวมของทัศนคติในการประกอบอาชีพทางการเกษตรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ของครอบครัว พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ ร้อยละ 81.9 มีทัศนคติเห็นด้วยมาก ร้อยละ 18.1 มีทัศนคติเห็นด้วยปานกลาง ข้อเสนอแนะจากการศึกษาพบว่าถึงแม้ว่าเกษตรกรจะมีทัศนคติที่เห็นด้วยมากกับการประกอบอาชีพตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และมีความรู้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับสูง แต่การปฏิบัติกิจกรรมนั้นอยู่ในระดับน้อย

สง่า พลสงคราม (2542 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับเศรษฐกิจพอเพียงในสังคมไทย

ผลการวิจัยพบว่า ส่วนที่แตกต่างกันคือ เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ มีคำสอนที่แสดงถึงโครงสร้างของความ สัมพันธ์ในระบบชีวิตที่อาศัยกันทั้งมนุษย์และสัตว์ ในฐานะสรรพชีวิตที่มีค่าแบบองค์รวม แต่เศรษฐกิจพอเพียง มีแนวคิดที่แสดงถึงระบบโครงสร้างการผลิตที่สอดคล้องกับการบริโภค บนพื้นฐานการดำรงชีพ ได้อย่างยั่งยืน และสอดคล้องในระบบนิเวศ จะเห็นได้ว่า เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธได้เสนอหลักศีลธรรมเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตให้ เกิดความพอดี ส่วนเศรษฐกิจพอเพียง ได้เน้นระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่สอดคล้องกัน ระหว่างการผลิตกับการบริโภคบนพื้นฐานของการพึ่งตนเองระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม

ยุทธพงษ์ แสงโสภา (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทพระสงฆ์กับการแก้ปัญหาสังคมไทย ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ จังหวัดจันทบุรี

จากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม 6 ประเด็น ได้แก่ สภาพชุมชน การดำเนินชีวิตการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม วิธีการดำเนินงานของกลุ่มความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และความหมายของการเข้าร่วมกลุ่ม พบว่า เป็นชุมชนแบบดั้งเดิม มีการเคลื่อนย้ายแรงงานน้อยและมีวัฒนธรรมเครือญาติ ผู้นำกลุ่มทำงานอย่างเสียสละให้แก่กลุ่มและเป็นที่ปรึกษาแก่สมาชิก ส่วนสมาชิกนำเงินฝากกับกลุ่มเพื่อกู้ยืมเป็นส่วนมาก ในระยะแรกไม่ค่อยมั่นใจกับการดำเนินงานของกรรมการตลอดทั้งมีพระเป็นที่ปรึกษาจึงเกิดความเชื่อมั่นต่อกลุ่มว่าสามารถช่วยเหลือสมาชิกได้จริง

ผลการศึกษาพบว่า หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธมี 2 ระดับ ระดับพื้นฐาน ได้แก่ ทิฏฐิธัมมิกัตถะ อธิษฐานธรรม ทนฺตวาสนธรรม สังคหัตถุ เป็นวิธีการแสวงหาเก็บรักษาและใช้จ่ายทรัพย์อย่างเหมาะสมและเพียงพอในการดำรงชีพ ระดับสูง ได้แก่ การยึดถือ สันโดษ อริยทรัพย์ อริยมรรค และอริยสัจเป็นหลักในการสร้างและพัฒนาจิตใจ จากการสัมภาษณ์พบว่า พระสงฆ์ที่ปรึกษากลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ตั้งกลุ่มเพื่อช่วยเหลือประชาชนที่ประสบปัญหาเศรษฐกิจ โดยเปลี่ยนจากวิธีแสดงธรรมเทศนาเป็นวิธีนำธรรมะมาปฏิบัติจริง โดยการระดมเงินออมช่วยเหลือกันเอง

สำราญ แดงงาม (2546 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาผลการดำเนินงานกลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อการมีรายได้ระหว่างเรียน โรงเรียนตรีนิมิตรวิทยา

ผลจากการศึกษาพบว่า นักเรียน ที่เรียนโดยวิธีการปฏิบัติจริง เรียนรู้หลักและวิธีการได้อย่างรวดเร็ว มีความตระหนักรู้คุณค่าในการพัฒนา รู้จักการทำงานเป็นกลุ่มร่วมมือกันทำงาน มีความขยัน อดทนรับผิดชอบต่อหน้าที่ รวมกลุ่มกันทำอาชีพอิสระเพื่อการมีรายได้ระหว่างเรียน อย่างเป็นรูปธรรม จากการร่วมดำเนินการเรียนการสอนและจากการสังเกตจะเห็นได้ว่านักเรียนเรียนอย่างตั้งใจและทำงานอย่างมีความสุข มีรายได้ ขยันและอดออมมีความรับผิดชอบและซื่อสัตย์ ยึดมั่นในอุดมการณ์ที่ร่วมกันเรียนรู้และช่วยกันพัฒนา

สมศักดิ์ อยู่รอด (2546 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ : กรณีศึกษาเฉพาะกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์วัดแสง ตำบลแสง อำเภอมือง จังหวัดจันทบุรี

ผลการศึกษาพบว่า คุณภาพชีวิตโดยรวมของสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์วัดแสง ส่วนใหญ่มีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับสูง ทั้งในด้านสุขภาพร่างกาย จิตใจ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สมาชิกยึด แนวทางการดำรงชีวิตแบบ “เศรษฐกิจแบบพอเพียง” เมื่อเกิดการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์แล้วได้ค้นพบสิ่งต่าง ๆ ดังนี้ 1)เกิดการเอื้ออาทร 2)เกิดการเสียสละ 3)เกิดการ

แบ่งปัน 4)เกิดการสามัคคี 5)เกิดความผูกพัน 6)เกิดการเรียนรู้ใหม่ ๆ 7)มีการนำภูมิปัญญาชาวบ้าน มาแก้ปัญหาภายในกลุ่ม

พระมหาศิริวัฒน์ อริยมณี (จันตะ). (2546 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเชิงวิเคราะห์ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมมีความสัมพันธ์กันในด้านต่าง ๆ คือ ด้านปรัชญา ด้านโครงสร้าง และด้านกระบวนการ กล่าวคือ พระพุทธศาสนาในส่วนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจที่เรียกเศรษฐกิจแนวพุทธและเศรษฐกิจพอเพียงต่างมีปรัชญาอันประกอบด้วย หลักการและอุดมการณ์ด้านเศรษฐกิจที่เป็นไปด้วยกันได้อย่างกลมกลืนประสานเชื่อมโยงกัน คือ เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความเป็นธรรมสูง คำนึงถึงประโยชน์ตนและประโยชน์ของส่วนรวม อย่างเป็นธรรม เป็นระบบเศรษฐกิจที่เป็นองค์รวม ไม่มองเรื่องของเศรษฐกิจแบบแยกส่วน ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาโดยเริ่มจากสัมมาทิฐิ มีความเห็นถูกต้อง สัมมาวาจา วิจิตรจิต สัมมากรรมันตะ กายสุจริต สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ ไม่ประมาท ยึดหลักความสมดุล 3 ประการ คือ ความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับมนุษย์ และวัตถุกับจิตใจ

ด้านพุทธธรรมที่สนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นหลักของเศรษฐกิจแนวพุทธ ผลการวิจัยพบว่า พุทธธรรมและเศรษฐกิจพอเพียงมีความสัมพันธ์กันอย่างสำคัญโดยแนวคิดทางเศรษฐกิจที่ปรากฏในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีความสอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยหลักพุทธธรรมที่สนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแยกกล่าวได้ 4 ประเด็น คือ 1) หลักพุทธธรรมที่สนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงด้านการผลิต 7 ประการ คือ เรื่องสุขของคฤหัสถ์ ความไพบุลย์ จุมทรัพย์สี่อย่าง ประโยชน์ของมนุษย์ ปรีเยสนา หรือการแสวงหา แนวทางแห่งความสำเร็จมั่งคั่ง ด้วยโภคทรัพย์โดยชอบธรรมของคฤหัสถ์ และเรื่องเบญจศีลเบญจธรรม 2) หลักพุทธธรรมที่สนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงด้านการบริโภค 6 ประการ คือ ปัจจยัสสี เป้าหมายของการบริโภค สันโดษ การจัดสรรทรัพย์ใช้ หลักว่าด้วยความตั้งมั่นแห่งตระกูลและอบายมุขคือทางแห่งความเสื่อมทรัพย์ 3) หลักพุทธธรรมที่สนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงด้านการแลกเปลี่ยนซื้อขาย 4 ประการ คือ หลักอาชีวะภูมิภคศีล คุณสมบัติของนักการค้าที่ดี เหตุที่ทำให้การค้าขายขาดทุนและได้กำไร และ หลักอุปมาทธรรม 4) หลักพุทธธรรมที่สนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงด้านการจัดสรร จัดการผลผลิต 2 ประการ คือ หลักสนับสนุนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และหลักอคติสี่อย่าง

กิม ภคเมธาวิ และคนอื่น ๆ (2549 : บทคัดย่อ) ได้จัดทำงานวิจัย ในโครงการ การจัดการ ความรู้เพื่อพัฒนาองค์กรการเงินชุมชน โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ผลการดำเนินงานมีข้อค้นพบที่น่าสนใจคือ รูปแบบและวิธีการจัดการองค์การการเงินชุมชนเพื่อสร้างสวัสดิการชุมชนและทำให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นภายในกลุ่ม เครือข่าย และชุมชน เพื่อความเข้มแข็งทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และจิตใจของสมาชิก

สังคม สุภรัตน์กุล และคนอื่น ๆ (2551 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง ความมั่นคงของมนุษย์ในชุมชนกลายเป็นเมือง

ผลการศึกษา พบว่า องค์ประกอบของปัจจัยที่ใช้ในการดำเนินชีวิต ประกอบด้วย ปัจจัยด้านความมั่นคงทางสังคม ปัจจัยด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านความมั่นคงทางการศึกษา และ ปัจจัยความมั่นคงของมนุษย์ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงของมนุษย์มากที่สุด คือ ปัจจัยความมั่นคงทางสังคม รองลงมาคือ ความมั่นคงทางการศึกษา น้อยที่สุดคือปัจจัยความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และยังพบอีกว่าปัจจัยความมั่นคงทางเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับปัจจัยความมั่นคงทางการศึกษา รวมทั้งปัจจัยทางการศึกษาและปัจจัยความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีอิทธิพลต่อปัจจัยทางด้านความมั่นคงทางสังคม

พระมหาจำลอง ปัญญาวิฑโฑ (2552 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา การประยุกต์พุทธธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์วัดบ้านหนองโนตำบลวังยาว อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ผลการศึกษาพบว่า หลักพุทธธรรมที่จำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกได้แก่ ฆราวาสธรรม 4 โดยเฉพาะข้อที่ 1 ความเป็นคนมีสัจจะ ที่ทำให้กลุ่มและสมาชิก สามารถที่จะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและเกิดผลประโยชน์

ส่วนหลักอิทธิบาท 4 เป็นส่วนสนับสนุน สัจจะ เท่านั้น เพราะหากว่า บุคคลขาดสัจจะเพียงอย่างเดียวแล้ว ย่อมขาดคุณธรรมอื่น ๆ ไปด้วย

ด้านผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการประยุกต์ใช้หลักธรรม พบว่า สมาชิกจะได้รับในด้านสวัสดิการต่าง ๆ การได้รับเงินช่วยเหลือในกรณีการเกิด การตาย การรักษาพยาบาล การศึกษา และการส่งเสริมอาชีพในชุมชน โดยมีการแบ่งเงินปันผล เมื่อสิ้นปี รวมทั้งมีการหมุนเวียนการเงิน เป็นไปอย่างยุติธรรม ผู้มีหุ้นน้อยก็จะได้รับเงินปันผลน้อย หากมีหุ้นมากก็รับมาก

ผลการศึกษาในเชิงสังคม พบว่า สมาชิกมีความสามัคคีและมีส่วนร่วมในการทำงานของชุมชนมากขึ้น

หากวิเคราะห์ถึงข้อดีและข้อเสียของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ จะพบว่า กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เน้นการบริหารจัดการด้านบุคลากร การเงิน และการส่งเสริมคุณธรรม โดยกลุ่มสมาชิกมีสิทธิเท่าเทียมกัน

สรุป จากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดที่กล่าวมาแล้ว พอสรุปได้ว่า ความมั่นคงในชีวิตของสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ ต้องอยู่ในมิติของความมั่นคงของมนุษย์ ทั้ง 10 มิติ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติตามวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง ความรู้ความเข้าใจในหลักการ บริหาร และความรู้ความเข้าใจในสวัสดิการ ของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ฯ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี